

‘Female-Headed Households’ in Guatemala:

Krachtig of kwetsbaar?

Dieuwertje de Beer (3308707)

FHH in Chichicastenango

Bachelor Project Culturele Antropologie
Thesis

‘Female-Headed Households’ in Guatemala:
Krachtig of kwetsbaar?

26 juni 2009

Dieuwertje de Beer
dieuwertjedebeer@yahoo.com
collegenummer: 3308707

Foto op de omslagpagina

De Heilige Maagd Maria is een machtige vrouw die vooral wordt geassocieerd met vruchtbaarheid en voorspoed. Ze is krachtig maar ook zachtaardig en medelijdend. Vooral de Maagd van Guadeloupe (foto), ook wel ‘*La Guadeloupana*’, is erg belangrijk in Latijns-Amerika. Ze zou zich voor het eerst hebben laten zien aan een donkere inheemse man genaamd Juan Diego, in Mexico in 1531. Dit is de reden dat ze vooral geassocieerd wordt met de lagere klassen en armen. Ze wordt ook wel de ‘Lady of Class Struggle’ genoemd. Ze speelt, vooral voor vrouwen, een essentiële rol bij de dagelijkse strijd om te overleven (Sanabria 2007:186). De identificatie met de Maagd van Guadeloupe is een instrument van vrouwen voor het verkrijgen van eigen waarde en zelfrespect (Fabiola Jara Gomez).

Ik vond het om bovengenoemde redenen een passend imago voor de omslagpagina van deze thesis. De vrouwen die ik in Chichicastenango gesproken heb voeren allemaal een dagelijkse strijd voor economische overleving maar ook om zich tegen de vooroordelen en discriminatie te verweren in hun maatschappij. In meer of minder maten hebben ze allemaal een sterke vrouw nodig waar ze zich mee kunnen identificeren en waar ze kracht uit kunnen putten om die strijd dag na dag te blijven voeren voor zichzelf en hun huishouden.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	6
Kaart 1	7
Kaart 2	8
Verduidelijking kaart 2.....	9
Inleiding.....	10
Hoofdstuk 1 Theoretische onderbouwing	14
1.1 Armoede.....	15
1.1.1 Armoede onder vrouwen	15
1.2 Female-Headed Household	16
1.2.1 Definitie van huishouden en FHH	16
1.2.2 Het ontstaan van een Female-Headed Household.....	17
1.2.3 Typen Female-Headed Households	17
1.2.4 Kenmerken van FHH	17
1.3 De relatie tussen FHH en armoede.....	18
1.3.1 Feminisering van armoede	18
1.3.2 Kwetsbaarheid van FHH	19
1.4. Kanttekeningen bij FHH	21
1.4.1 Een nieuwe kijk op FHH	22
Hoofdstuk 2 Context van het onderzoek	23
2.1 Marianismo vs. Machismo in Latijns-Amerika.....	23
2.2 Economische kwetsbaarheid	23
2.3 FHH in Latijns-Amerika	24
2.4 Guatemala	24
2.5 Chichicastenango	25
Hoofdstuk 3 De karakteristieken van de FHH in Chichicastenango	27
§ 3.1 De typen FHH in Chichicastenango.....	27
§ 3.2 Kenmerken van de FHH in Chichicastenango.	29
§ 3.3 Redenen voor het ontstaan van de FHH in Chichicastenango.	33
Hoofdstuk 4 De economische positie van de FHH in Chichicastenango	35
§ 4.1 De economische activiteiten en inkomsten van de leden van het huishouden.	35
§ 4.2 De verdeling en besteding van het inkomen van alle leden van het huishouden.	40

FHH in Chichicastenango

Hoofdstuk 5 De sociale positie van de FHH in Chichicastenango.....	43
§ 5.1 Het huishoudelijke werk binnen een FHH in Chichicastenango.....	43
§ 5.2 De sociale relaties tussen de leden van een FHH in Chichicastenango	43
§ 5.3 De waarde van het netwerk van vrouwen aan het hoofd van het huishouden.....	45
§ 5.4 Het beeld van FHH in de samenleving en het zelfbeeld van de vrouwen.....	47
§ 5.5 Wel of geen nieuwe man.....	49
Hoofdstuk 6 Afsluiting en conclusie	50
Bibliografie.....	54
Bijlage 1 Reflectie verslag.....	58
Bijlage 2 Samenvatting in de taal van het onderzoeksgebied.....	60
Bijlage 3 Overzicht van FHH.....	62

Voorwoord

Toen ik met de opzet van deze thesis begon was ik er al snel achter dat het om vrouwen zou gaan. Ik had een hele lijst met onderwerpen maar geen duidelijk doel. Toen die duiden op vrouwen en overleven, vroeg een docente van de Universiteit Utrecht of ik daar niet Female-Headed Households mee bedoelde. Toen ze dat zij was het mij eigenlijk meteen duidelijk. Dat werd mijn onderwerp.

Toen op mijn veertiende jaar mijn ouders gingen scheiden was ik ineens 'kind van gescheiden ouders' terwijl ik daar eerder zelf ook mijn vooroordelen bij had. Ik wist niet zo goed wat me te wachten stond en wat voor situaties ik tegen zou gaan komen. Opgroeien met alleen een moeder is zwaar. Vaak begint het met geldproblemen maar je mist ook een mannelijk voorbeeld en liefde van iemand die er onvoorwaardelijk voor je hoort te zijn. Daarnaast heb je ook te maken met discriminatie, twee verdeelde families en veel ruzie.

Vanuit deze ervaring ben ik gaan kijken naar het onderwerp 'Female-Headed Households' in Guatemala. Door mijn eerdere reis naar Guatemala en Mexico in 2006/2007 had ik al een beeld bij het land en de cultuur. Mijn belangrijkste doel was de situatie van de Female-Headed Households in Guatemala in kaart brengen, al wist ik op het moment van vertrek nog niet precies waar ik heen zou gaan in Guatemala. Dat bleek *Chichicastenango* te worden.

Na zes maanden hard gewerkt te hebben kan ik eerlijk zeggen dat ik veel geleerd heb en hele mooie dingen gezien die ik nooit zal vergeten. Bijlage 1 is een reflectie op de onderzoeksperiode. Ik wil Gerdien Steenbeek bedanken voor haar professionele steun en geduld en al mijn vrienden en familie waar ik geregeld stoom bij heb kunnen afblazen. Natuurlijk ben ik iedereen in Guatemala heel erg dankbaar die met mij haar (of zijn) persoonlijke verhalen heeft gedeeld en op vele andere manieren heeft kunnen helpen.

Verder hoop ik dat u geniet van het lezen van deze thesis en dat u zo toch ook een beetje een band kunt opbouwen met de mensen die mij daar in het verre Guatemala na drie intensieve maanden echt dierbaar zijn geworden.

Gracias!

Dieuwertje de Beer

Kaart 1

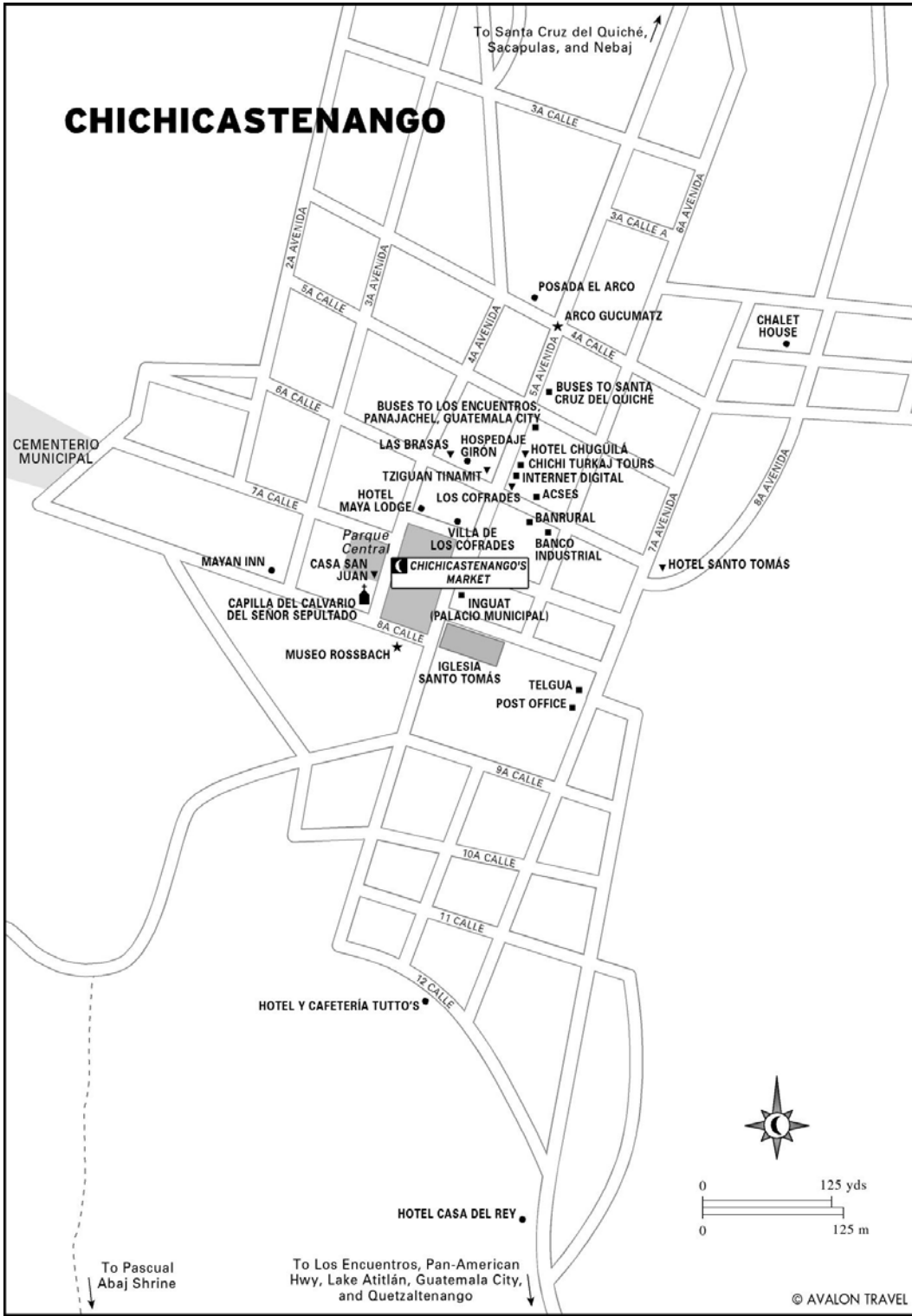

(www.images.google.nl 21-06-2009)

Kaart van Guatemala met in het zuidwesten (rood onderstreept) het dorp Chichicastenango.

FHH in Chichicastenango

Kaart 2

(www.moon.com 23-06-2009)

Verduidelijking kaart 2

Ons gastgezin bevindt zich op de 5a avenida richting Santa Cruz del Quiché. Het was zo'n 5 minuten lopen naar het centrum van het dorp waar ook de markt, de kerken en het park zich bevinden. Ut'z Bat'z bevindt zich achter het hotel Chugüilá in het centrum, ook op de 5a avenida. ASDECO bevindt zich in Calle 2 (noord) wat helaas net niet op de kaart staat. Het is wel een kwartier lopen vanaf ons huis. Het dorp staat vooral bekend om zijn zondagse markt, die erg goed bezocht wordt, en de Katholieke Kerk. Alle openbare bussen die we namen gingen door de stad (zie ook aangegeven op de kaart) en we konden alle omliggende steden en dorpen goed bereiken met deze zogenaamde *Chickenbusses*.

Inleiding

Single Mother

I didn't grow up poor we just had no money.

I was rich in friends and rich in love.

Rich in gifts from high above.

I've never been hungry or freezing cold.

Life was good in my household

I'm well mannered, polite.

Never been in a real fist fight.

Don't do drugs, don't steal Cars.

Don't get wasted and puke in bars.

I'm a regular guy, but like no other.

And I owe it all to my single mother.

'Baloo' (Poemhunter 10-12-2008)

Alleenstaande moeders zijn er veel over de hele wereld. Deze 'Baloo' beschrijft een gelukkige jeugd, ondanks alle moeilijkheden die een één-ouder gezin met zich mee brengt. In deze situatie vallen duidelijk de verschillende aspecten op sociaal en economisch gebied van een 'Female-Headed Household' te zien. De armoede van een 'Female-Headed Household' is niet alleen uit te drukken in geld maar ook bijvoorbeeld liefde en aandacht. Een Female-Headed Household brengt ook niet per definitie criminaliteit met zich mee. Daarnaast is de stigmatisering van een 'onderbedeeld gezin' blijkbaar niet op alle 'Female-Headed Household' (vanaf nu FHH) van toepassing. Toch worden al deze karakteristieken verbonden met een FHH.

De FHH is een gecompliceerd fenomeen. Er bestaat geen duidelijke definitie van een FHH en haar verschillende formaties. Ook zijn de mate van armoede waarin zij verkeren en de sociaal-culturele positie die zij innemen niet geheel duidelijk.

Bijna alle landen ter wereld zijn op een patriarchale manier gestructureerd. Alle wereld problemen worden besproken door mannen zonder te realiseren dat degenen die het meest lijden de vrouwen zijn. Ook wordt bij de zoektocht naar oplossingen niet om hun hulp en mening gevraagd (Morgan 1996:1). Vrouwen zouden meer moeten kunnen lezen en schrijven, communiceren en beter onderwijs krijgen om een microkrediet te ontvangen, zelf mee te werken

FHH in Chichicastenango

binnen de ontwikkeling van hun gemeenschap en gericht steun ontvangen (Chant 2007:5). Er bestaat tegenwoordig veel discussie over de situatie en kwetsbaarheid van FHH. Vrouwen worden gezien als de armste van de wereld en de belangrijkste oorzaak voor het overdragen van deze armoede. De argumenten die daar tegen gegeven worden is dat vrouwen vaak zelf beter de financiën kunnen regelen dan met een man en zonder man geen last hebben van fysiek of mentaal geweld.

Dit onderzoek richt zich op het ontrafelen van dit fenomeen. Wat is een 'Female-Headed Household' nou precies en hoe kwetsbaar zijn ze eigenlijk? Ik wil met dit onderzoek bijdragen aan het opvullen van hiaten over dit onderwerp en een begin maken met hopelijk een uitgebreidere studie over (alleenstaande) vrouwen in Guatemala.

Het veldwerk waar dit onderzoek op gebaseerd is, is uitgevoerd in Chichicastenango, Guatemala. Chichicastenango ligt in het zuidwesten van het land, ten noordwesten van de hoofdstad Guatemala Stad en vlak bij het meer van Atitlan, wat een grote toeristische trekpleister is. Het onderzoek is begonnen op 23 februari 2009 na een kort verblijf in Quetzaltenango, en eindigde op 22 april 2009.

De vrouwen waar ik mee gesproken hebben varieerden van oma's tot teenage meisjes. Via een aantal ingangen heb ik vrouwen leren kennen. De eerste ingang was mijn gastgezin. Via hen heb ik Ana leren kennen, een nicht van de familie. Ook Sandra was een bekende van het gezin, zij was namelijk, met hulp van haar dochters, verantwoordelijk voor de tortilla's die elke middag aan de deur werden afgegeven. Met Sandra en haar familie had ik uiteindelijk het meeste contact en de sterkste band. De tweede ingang die ik heb gevonden zijn de organisaties binnen Chichicastenango. De organisatie waar ik veel contact mee heb gehad en die me persoonlijk en professioneel begeleid heeft is ASDECO¹. Daarnaast heb ik Paderuchi² gevonden. Zij waren meer dan bereid om mij mee te nemen naar de buitenwijken en mij via hen in contact te brengen met groepjes vrouwen omdat zij ook een aantal projecten speciaal voor vrouwen hebben. Aangezien die vrouwen meestal geen Spaans maar Ki'che spreken hebben de ingenieurs, die verantwoordelijk zijn voor het ontwerp en begeleiden van de projecten van Paderuchi, mij geholpen met het interviewen en vertalen van de antwoorden. De andere organisatie waar ik veel

---

¹ 'Asociacion de Desarrollo Comunitario' die zich inzet voor de ontwikkeling van de rurale gebieden van Chichicastenango, in al zijn aspecten

² Een Italiaanse co-operatie die zelf vooral werkt aan de (rurale) ontwikkeling van landbouw in Chichicastenango.

FHH in Chichicastenango

contact mee heb gehad is Ut'z Bat'z³. De eigenaresse is een Nederlandse vrouw en er werkt ook een Nederlandse vrijwilligster, Inge. Ik heb na lang zoeken de organisatie weten te lokaliseren en ben zo in contact gekomen met de groep vrouwen en hun leidster die voor deze organisatie werken. Mijn derde ingang was een basisschool waar een bekende van mij als lerares werkt en mij heeft uitgenodigd om voor schooltijd met een paar alleenstaande moeders te praten.

Over het algemeen vond ik het minder gepast om met de vrouwen en leden van het huishouden semi-gestructureerde interviews te houden en heb vooral informele gesprekken gevoerd. Het was lastig om een band op te bouwen met de vrouwen en ik vond dat pen en papier en een lijst met vragen het alleen maar bemoeilijkte. Wat ik als moeilijk heb ervaren was het verkrijgen van spontaan commentaar van de vrouwen; meestal was de informatie die ze me gaven gelimiteerd tot korte antwoorden op de vraag die ik stelde en ze weidden weinig uit. Er was welgeteld één vrouw die me deelgenoot maakte van haar beleving en emoties. Ik heb daarnaast slechts één interview opgenomen. Bij deze vrouw, die een opleiding heeft genoten, voelde het goed genoeg om een recorder tevoorschijn te halen. Veel vrouwen werkten wel mee als het hen gevraagd werd maar ze waren bijna allemaal verlegen en heel terughoudend. Dat was eigenlijk al een eerste hint over het gedrag, of *portamiento*, van vrouwen en hun zelfbeeld. Veel vrouwen keken ook het meest van de tijd naar beneden, het leek echt alsof ze een soort schaamte hadden om over hun situatie te praten. Ze waren veelal door hun man verlaten en arm. Dat ik buitenlands ben heb ik als drempel ervaren om hun vertrouwen te winnen. Daarnaast waren de meeste vrouwen, helemaal in de buitenwijken, inheems en spraken velen van hen alleen Ki'che en bijna geen Spaans.

Als tekortkomingen van het onderzoek kan genoemd worden dat de twee maanden die doorgebracht zijn in Chichicastenango niet voldoende zijn om een intensieve band op te bouwen met de lokale bewoners en daardoor de relaties en daarmee de informatie in sommige gevallen enigszins oppervlakkig is gebleven. Daarnaast waren de gesprekken in de buitenwijken heel erg interessant maar het was lastig om daar nogmaals op bezoek te gaan. Van die vrouwen heb ik er dan ook weinig voor een tweede keer kunnen spreken. Wat ik daarnaast als jammer heb ervaren is dat de vrouwen in de buitenwijken Ki'che spreken en de interviews dus altijd in het bijzijn van een tolk hebben plaatsgevonden. Dit kan niet alleen zorgen voor verdraaiing van de vragen en antwoorden maar ook waren de gesprekken daardoor meteen wat minder persoonlijk en intiem.

---

³ Een organisatie die vrouwen begeleidt in het maken van handwerk en die een winkel heeft om hun producten in te verkopen. Ut'z Bat'z is Ki'che voor 'goed garen'.

FHH in Chichicastenango

In deze thesis zal ik antwoord geven op vragen die inzicht kunnen geven in de sociaal culturele en economische positie van Female-Headed Households in Chichicastenango. Daarmee wil ik uiteindelijk een beeld schetsen van de plek die zij innemen in de maatschappij en hun mate van kwetsbaarheid. De economische kwetsbaarheid heeft te maken met het type werk wat de vrouwen en eventuele andere leden van het huishouden doen en bijbehorende geld inkomsten. Dit zal gerelateerd worden aan de uitgaven van het huishouden en er zal gekeken worden of deze op elkaar aan sluiten of niet. De sociaal-culturele kwetsbaarheid heb ik onderzocht door de sociale relaties die de vrouwen en de leden van het huishouden hebben te onderzoeken. Voorbeelden zijn waar ze steun en afleiding vinden, hoe de omgeving en maatschappij van de FHH omgaat en reageert op dit fenomeen en wat het netwerk van de vrouwen is.

De probleemstelling van dit onderzoek is: *‘Wat is de economische en sociaal-culturele positie van Female-Headed Households in Chichicastenango in Guatemala?’*

In het eerste hoofdstuk staat een theoretische onderbouwing van het onderwerp FHH. Vervolgens een context hoofdstuk om dit onderwerp in de context van het land Guatemala en het dorp Chichicastenango te plaatsen. De drie daarop volgende hoofdstukken behandelen respectievelijk de karakteristieken van een FHH, de economische positie met bijbehorende factoren en tot slot de sociaal-culturele positie. Dit alles wordt gedaan aan de hand van de voorgenoemde literatuur studie en gerelateerde controversiële discussiepunten. Het moeten duidelijk maken hoe vrouwelijke hoofden van huishoudens met hun positie als alleenstaande vrouw omgaan en welke middelen ze (wel of niet) hebben om te overleven.

Hoofdstuk 1 Theoretische onderbouwing

Er is veel onderzoek gedaan over Female-Headed Households. De termen 'Feminisering van armoede' en 'armste van de armste' domineren beschouwingen over 'Female-Headed Households'. Veel onderzoekers zijn er de laatste jaren van overtuigd geraakt dat de vrouwen van de wereld armer zijn dan mannen en dat de armoede zich vooral onder FHH manifesteert (Morgan 1996:2, Gonzales de la Rocha 1994:187). Vrouwen hebben sinds jaar en dag een achterstandspositie, worden gediscrimineerd, verdienen minder, hebben minder kans op onderwijs maar dragen wel de zorg over de kinderen. Dit alles plaatst de groep FHH in de lage-inkomens risico groep en maakt de positie van een alleenstaande moeder nog extra moeilijk. FHH worden als zeer kwetsbaar beschouwd en zouden hun armoede doorgeven aan hun kinderen (Ordonez 2005:3).

Toch zijn er onderzoekers van dat standpunt terug gekomen. Zij vinden dat de directe link die de laatste tijd gemaakt wordt tussen armoede en het geslacht van het hoofd van een huishouden, te beperkt is om gehele conclusies over armoede onder FHH aan te verbinden. Zij wijzen er onder ander op dat de zogenaamde 'Secondary Poverty' van 'Male-Headed Households' wordt genegeerd. Een voorbeeld is de aanwezigheid van huiselijk geweld en slechte verdeling van het inkomen. Onderzoekers zoals Gonzales de la Rocha (1994) en Chant (2003) vragen zich af of de FHH eigenlijk vaak niet beter af is zonder een man aan het hoofd van hun huishouden.

Met andere woorden, de situatie van FHH is niet eenvoudig te beschrijven. Het onderwerp vergt een grondige literatuurstudie en bestaat uit vier delen; 1.1) *Armoede*; Wat is armoede en waarom zijn vrouwen armer dan mannen? 1.2) *FHH*; Wat is een FHH en hoe zijn ze ontstaan? 1.3) *De relatie tussen FHH en armoede*: Hoe komt het dat de FHH tot de armste populatie van de wereld gerekend worden? 1.4) *Kanttekeningen bij FHH*: zijn deze huishoudens echt armer en kwetsbaarder of is die aanname te beperkt? En hoe moeten ze dan wel bekenen worden?

1.1 Armoede

Armoede valt onder te delen in twee categorieën die noodzakelijk zijn bij het behandelen van dit onderwerp. *Absolute* armoede heeft te maken heeft met inkomen en *relatieve* armoede heeft vooral te maken met ongelijkheid (Iceland 2003: 499).

De definitie die de World Bank voor *absolute armoede* geeft, de zogenaamde 'Poverty Line', is het leven van maximaal \$1 per dag (Allen 2000: 10-11). In Latijns Amerika en het Caribische gebied leefde in 2004, van de totale bevolking, 8.64 % onder deze absolute armoede grens (Chen e.a. 2007: 16758). De perceptie van armoede verandert als ook de gemiddelde leefstandaard verandert. Deze zogenaamde *Relatieve armoede* is ontworpen om de dimensies in ongelijkheid aan te geven (Iceland 2003: 500). Dat wil dus zeggen dat een individu of familie in relatieve armoede leeft als ze niet de middelen hebben voor dezelfde levensstandaard als in hun omgeving gebruikelijk is, wat zal leiden tot *sociale uitsluiting* (Allen 2000:12-14).

De World Bank (2000) geeft in een studie tot armoede reductie in Panama aan er een aantal indicatoren van ongelijkheid en armoede zijn. Allereerst in arbeid. De armen hebben vaak lager betaald werk, in de informele industrie of zijn werkeloos. Daarnaast genieten de armen minder educatie. Ze hebben minder toegang tot en slechtere gezondheidszorg. Ook hebben de armen minder of lagere kwaliteit bezittingen, zoals een huis of land en dan vooral zonder documenten. Ook missen ze vaak basis infrastructuur zoals water en elektriciteit. Ze kunnen vaak niet sparen en hebben weinig kans op een lening. Wel hebben ze veel sociaal kapitaal. Dit houdt in dat er een netwerk is van vertrouwen, normen en wederkerigheid. Ze leven veel in publieke sferen en krijgen meer hulp van NGO's (World bank 2000:10-22). Als deze voorgenoemde factoren hebben te maken met de mogelijkheid om grip op belangrijke beslissingen in je leven te krijgen en om kansen voor de toekomst te creëren (Chant 2003: 27).

1.1.1 Armoede onder vrouwen

Vrouwen hebben veel te maken met machtsrelaties en ondergeschiktheid op basis van geslacht. Dit wordt onder andere op het gebied van onderwijs zichtbaar; twee op de drie analfabeten ter wereld is vrouw en dat neemt alleen nog maar toe (Morgan 1996:1). Ze worden ook gediscrimineerd op geslacht en scholingsniveau; vrouwen vervullen vaak de part-time banen, werken merendeels in de informele sector of thuis om hun betaalde werk met het huishouden te kunnen combineren (Chant 1985:640). Daarnaast hebben vrouwen vaak een zware werkbelasting

en laag inkomen. Vrouwen zijn in de meeste landen deel van de ‘oude’ of structurele armen, ze zijn de ‘armste van de armste’. De afwezigheid van een regelmatig inkomen van de man is een eerste indicator van de kwetsbaarheid van de vrouw (Morgan 1996:2, Gonzales de la Rocha, 1994: 187).

Samenvattend zal de analyse over de armoede onder alleenstaande vrouwen (FHH) zich richten op de middelen die de vrouwen hebben om in hun positie te overleven. In concrete termen kan gedacht worden in onderwijs, vaardigheden, inkomen, familie en vrienden, eigenwaarde, respect, macht en kracht (Chant 2003:26).

1.2 Female-Headed Household

1.2.1 Definitie van huishouden en FHH

De compositie van een huishouden kan volgens Young (1993) veranderen door de cyclus van familiere ontwikkelingen of als antwoord op sociale, economische en politieke veranderingen. Het ‘huishouden’ kan daarom het beste als *economische unit* worden gezien, met als definitie; ‘de individuen die samen wonen en in de basisbehoeften van henzelf, hun kinderen en relevante andere personen voorzien’. Om een duidelijk hoofd aan te kunnen wijzen is het noodzakelijk om te stellen of het gaat om een economische leverancier of de senior/volwassene van het huishouden (Young 1993:117). Als de FHH als een *economische unit* wordt beschouwd is volgens Arias (1991) een vereiste dat de vrouw de economische hoofdleverancier is van het huishouden. Deze definitie van FHH is vooral lastig in Latijns Amerika. Een vrouw die de economische verantwoordelijkheid heeft maar met een volwassen man (of mannen) samenwoont wordt niet gezien als FHH maar dit is in Latijns Amerika wel een heel waarschijnlijke situatie (Arias e.a. 1991:261). Wat blijft staan is dat een FHH georganiseerd is rondom het gezag van het vrouwelijk gezinshoofd (Arias e.a. 1991:262) waarbij wel mannelijke leden van het huishouden aanwezig kunnen zijn en ook financieel bijdragen aan het huishouden. De definitie van FHH die daardoor in dit onderzoek gebruikt zal worden is als volgt:

- Een FHH wordt gezien als een *economische eenheid* waarbij de man als gezinshoofd permanent afwezig is en geen verdere (zichtbare) rol speelt op sociaal of economisch gebied (Chant 1985:636).

FHH in Chichicastenango

1.2.2 Het ontstaan van een Female-Headed Household

Het ontstaan van een FHH kan meerdere redenen hebben (Chant 1985: 636). De eerste is dat de man het huishouden verlaat. De tweede reden is dat sommige vrouwen weduwe worden. De derde is dat vrouwen soms ook zelf het initiatief nemen om te scheiden omdat ze niet langer met een situatie van geweld, armoede of ontrouw om konden gaan.

1.2.3 Typen Female-Headed Households

De typen FHH die worden genoemd op basis van de positie van de vrouw in Latijns Amerika zijn: alleenstaand, gescheiden, weduwe of door de man verlaten (Gonzales de la Rocha 1994: 183). Chant e.a (2003) onderscheidt acht types in Latijns Amerika:

- 1) Alleenstaande moeder met kinderen ('Lone Mother Household')
- 2) Een alleenstaande moeder met kinderen en andere familieleden ('Female-Headed extenden household')
- 3) Een vrouw die helemaal op zichzelf woont ('Lone Female Household')
- 4) Een vrouw die samenwoont met vrouwelijke familieleden of vriendinnen ('Single sex/Female Only Household')
- 5) Een lesbisch huishouden ('Lesbian Household')
- 6) Een huishouden geleid door een vrouw waar wel mannen aanwezig zijn maar alleen jonger dan de vrouw waardoor de vrouw de macht en autoriteit heeft ('Female-Dominant/Pre-Dominant household')
- 7) Een Grootmoeder die met haar kleinkinderen samenwoont en de middelste generatie afwezig is ('Grandmother-Headed Household')
- 8) Een jonge moeder met kinderen die verblijft binnen een groter huishouden, meestal dat van haar ouders, ook wel 'female-headed sub-family' ('Embedded female-headed unit')

1.2.4 Kenmerken van FHH

Een van de kenmerken heeft betrekking op het aantal leden van een FHH. De FHH zijn over het algemeen kleiner dan de MHH. Een FHH heeft gemiddeld 6.6 leden maar ze breidt zich vaker uit, vooral met vrouwelijke leden. Het gevolg is dat er wel meer leden zijn die kunnen helpen bij het huishoudelijk werk maar minder om economisch bij te dragen (Gonzales de la Rocha 1994:184, Chant, 1991:149). De FHH veranderen over het algemeen vaak van samenstelling, er komen leden bij en er gaan leden weg, vooral kinderen. Ook bestaan er meestal breekbare seksuele verbanden en echtelijke verenigingen binnen een FHH. Het leven van het huishouden en de sociale relaties

FHH in Chichicastenango

bewegen zich vooral om de moeder, kinderen en andere vrouwen. De seksuele relaties resulteren vooral in buitenechtelijke kinderen en de nucleaire familieleden (vaders en kinderen) wonen vaak verspreid over verschillende huishoudens met ook meerdere leden (Sanabria 2007:160).

Een ander kenmerk heeft betrekking op de zorg voor de kinderen. Een vrouw wordt geacht om voor haar kinderen te zorgen als dat nodig is. Als een huwelijk onstabiel is zal de vrouw haar eigen inkomen gebruiken om haar kinderen te onderhouden. Daarnaast zal de vrouw in Latijns Amerika helpen in het financiële onderhoud van haar moeder en zusters omdat ze vaak haar kinderen bij hen achter laat (Young 1993:118).

Daarnaast kan men een FHH herkennen aan de uitvoering van het huishoudelijk werk. De FHH laat namelijk een heel ander patroon zien in verdeling van huishoudelijk werk. Het vrouwelijk hoofd van het huishouden doet minder huishoudelijk werk wat wordt opgevangen door hulp van zowel de jongens als de meisjes in het huishouden, wat uiteraard gevolgen heeft voor de socialisatie van de kinderen (Chant 1985:643).

Een ander kenmerk wordt bepaald door de betaalde arbeid die de vrouwen aan het hoofd van een FHH verrichten. De vrouwen aan het hoofd van de FHH zijn meer vertegenwoordigd op de arbeidsmarkt, in vergelijking met vrouwen die deel uit maken van een MHH. Het vertrek van de man, om welke reden dan ook, is in bijna alle gevallen reden voor de vrouw om werk te zoeken. Daarnaast kan men letten op het inkomen van een FHH. Een FHH is arm omdat ze met hun inkomen in de 'low-income' categorie vallen. De kinderen van FHH in bijvoorbeeld Mexico werken gemiddeld tussen de 2,5 en 4 keer zo veel, als kinderen in een MHH (Chant 1991:146).

1.3 De relatie tussen FHH en armoede

'De FHH's vormen een buitenproportioneel deel van de populatie armen. Ze ondergaan ernstigere armoede en de meeste FHH geven de armoede door aan de kinderen omdat ze niet in staat zijn hun gezinnen te onderhouden en hun welzijn te garanderen' (Chant 2003: 3). Er is een globale trend dat FHH automatisch worden gerelateerd aan armoede en daardoor worden gezien als een probleem (Schoorman, 2001: 166).

1.3.1 Feminisering van armoede

Tegenwoordig wordt de 'feminisering van armoede' door de meeste onderzoeker gerelateerd aan de 'feminisering van het hoofd van het huishouden' (Chant 2003:12). Een FHH wordt automatisch gezien als 'gebroken gezin'. De gedachte hierachter is dat een gedeeld 'traditioneel' ouderschap nog altijd de beste basis is voor een goede sociale, morele en psychologische gemoedstoestand en voldoende materiële rijkdom (Chant 2003:8). FHH worden gezien als een

FHH in Chichicastenango

beperking van menselijke ontwikkeling omdat hun kinderen de cyclus van armoede in stand houden. FHH ontstaan vaak in tijdens van crisis met economische stress en onzekerheid door bijvoorbeeld migratie. Binnen de lage-inkomens groep van urbane gebieden in Latijns Amerika bestaat een kwart tot een-vijfde uit FHH (Chant 2007:1-2 ; 2003:5,10, 1985:635).

1.3.2 Kwetsbaarheid van FHH

Veel studies tonen aan dat de FHH oververtegenwoordigd zijn onder de armen en laten een hoge economische 'kwetsbaarheid' en grotere maten van armoede zien (Gonzales de la Rocha, 1994: 183).

Inkomsten en uitgaven

Het eerste deel van de financiële kwetsbaarheid van FHH is het inkomen. Het grootste gedeelte van FHH huishoudens in Latijns Amerika bevindt zich in gemarginaliseerde en arme wijken (Sanabria 2007:159-160). Een FHH brengt deze financiële armoede over op hun afhankelijke kinderen. De 'Intradomestic group economic dependence' is groeiende; de vrouw en kinderen moeten werken om bij te dragen in de voorzieningen van een huishouden (Rodgers, 1990; 13-15). Ondanks deze extra inkomens zijn FHH toch nog de armste huishoudens en de staat biedt in algemeen in Latijns Amerika ook geen alternatief voor de vrouw om de man als broodwinner te 'vervangen' (Chant 1985:641, Chant 2007:2, 2003: 14).

De andere kant van de financiële situatie is het uitgavenpatroon van een FHH. Hun eenzijdig management van inkomen, huishouden en zorg voor de kinderen leidt tot minder economische efficiency en daardoor moeten alleenstaande moeders vaak part-time en flexibel werk aannemen in de informele industrie (Chant 2003:7). De FHH geven het minste geld uit aan formele scholing. Dit leidt juist weer tot slechtere educatie, lage lonen, op geslacht gebaseerde discriminatie op de werkvloer plus de lage support voor de combinatie van werk en ouderschap. Dit alles betekent afwezigheid van sociale zekerheid, sociale verzekeringen en pensioenen. De risico's van de informele sector zijn voor alleenstaande vrouwen op lange en korte termijn dus erg groot (Gonzales de la Rocha, 1994: 185, Chant 2003:8,12).

Organisatie van FHH

De afwezigheid van een man betekent ook afwezigheid van een aantal rollen en functies binnen het huishouden. Omdat de vrouw zich een heel aantal van deze rollen moet toe-eigenen en dit misschien niet altijd met succes kan worden uitgevoerd, worden FHH meestal bestempeld als

FHH in Chichicastenango

‘gebroken’ en ‘ongeorganiseerd’. Dit zou resulteren in negatief sociaal gedrag, door de afwezigheid van zorg en begeleiding (Chant 1985:638).

Netwerk

Een netwerk is ‘een groep of systeem van onderling verbonden mensen of dingen die op elkaar inwerken om informatie uit te wisselen en nuttige contacten te ontwikkelen’ (Concise Oxford English Dictionary: 958). Hier zouden ook FHH van profiteren maar alleenstaande vrouwen en moeders hebben vaak een minder uitgebreid netwerk door gebroken contacten, schaamte of een gebrek aan vertrouwen. Vaak hebben ze gewoon de tijd en middelen niet om te ‘socializen’ en te ‘netwerken’ al heeft dit type juist de hulp nodig die een sociaal netwerk te bieden heeft (Chant 2003:15, Gonzales de la Rocha 1994: 184). In de buurten waar veel FHH en armen wonen zullen volwassenen vaak sneller in de problemen raken door minder socialisatie, minder toezicht van volwassenen, minder sociale cohesie, minder vertrouwen onderling en minder mogelijkheden voor jongeren om zich via de conventionele weg succesvol te ontwikkelen (Hoffmann 2006: 869). Ook Ypeij (1995) benadrukt dat in arme wijken mensen niet snel hun buurtbewoners vertrouwen maar de omgeving eerder met wantrouwen tegemoet treden. Er zijn onderlinge gevoelens van jaloezie, haat, wantrouwen en achterdocht. Ze zien elkaar ook als potentiële concurrenten van de schaarse economische middelen (Ypeij 1995:81). De overlevingsstrategie van FHH tegen armoede en discriminatie is hierdoor een beperkt uitwisselingssysteem tussen familie en niet-familie in de vorm van goederen, inkomsten, services of diensten waarin men precies weet wie vertrouwd kan worden en wie om welke gunst gevraagd wordt (Stack, 1974:28).

Sociaal-culturele positie; beeld en zelfbeeld

De FHH is kwetsbaarder omdat ze meer te maken hebben met discriminatie door de afwezigheid van de man. Daarnaast wordt de definitie van vrouwen wordt bepaald door noties van fatsoen en moederschap. Als vrouwen te lang van huis zijn kan dat twijfels over hun reputatie oproepen. Buitenshuis werken alleen al kan hen een ‘slechte’ moeder maken. Dit is lastig aangezien veel alleenstaande vrouwen gedwongen zijn werk te zoeken wat vaak buitenshuis plaats vindt. Het hooghouden van een goede reputatie kost dan veel moeite (Ypeij 1995: 104,105).

Ook religie kan een negatief licht werpen op de situatie van een alleenstaande vrouw. Als een huwelijk niet goed verloopt, zal de beslissing tot scheiden hierdoor bemoeilijkt worden. In bijvoorbeeld de (Katholieke) Kerk is het huwelijk heilig ook al is de situatie niet ideaal. Een alleenstaande vrouw wordt binnen de kerk door mannen en vrouwen gezien als zwak, al is het de man die weg gegaan is (Chant 1985:646-647).

1.4. Kanttekeningen bij FHH

Er zijn veel onderzoekers die het niet eens zijn met de gangbare visie op FHH. Ze zijn er van overtuigd dat een FHH ook veel voordelen heeft of dat het in ieder geval niet direct tot een verslechtering van de gezinssituatie hoeft te leiden op het niveau van inkomen en welzijn. De mate van kwetsbaarheid van FHH staat in deze paragraaf centraal.

De bevindingen over de armoede van de FHH bestaan aan de ene kant uit herhaaldelijke aanwijzingen in de richting van een lager inkomen voor de vrouw maar met aan de andere kant de rijkdom van een minder gewelddadig milieu, betere omgang binnen de familie, eerlijkere verdeling van inkomen en een autonomie in beslissingen. Vrouwen hebben een betere controle over het budget en het gebruik van bronnen en inkomsten. Deze kijk is een uitdaging op de eerder genoemde benadering van armoede door de afwezigheid van het inkomen van de man. Het *absolute* inkomen en dit *relatieve* welzijn is belangrijk om een duidelijk beeld te krijgen over de armoede van een FHH (Gonzales de la Rocha, 1994:187-188).

Door alleen het absolute inkomen van een FHH te vergelijken met dat van een MHH schiet de analyse volgens Chant (1985) te kort. Een dergelijke analyse houdt geen rekening met de culturele complexiteit van *machismo*. De man zal hier eerder door aangespoord worden om 'mannelijk' gedrag te vertonen zoals drinken, gokken, uitgaan. Het geld wat daarvoor nodig is kan dan niet meer aan het gezin besteed worden. Uit studies is ook gebleken dat er een groot gat zit tussen het inkomen dat verdiend wordt en het inkomen dat daadwerkelijk aan het huishouden ten goede komt (Chant 1985: 637,641). Gonzales de la Rocha (1995:12) beschrijft in haar studie over Mexico dat de afwezigheid van de man ervoor zorgt dat er minder besteed wordt aan alcohol, sigaretten en meer aan scholing, gebalanceerd eten, gezondheid, het huis en kleding (Gonzales, 1995: 12). 'Democratisering' van het huishouden, gelijke verdelingen, zullen leiden tot een verslapping van de positie van de man. De manier om dit weer te versterken is het beperken van de vrijheid van de vrouw, bijvoorbeeld door haar niet te laten werken of fysiek geweld. Vooral in arme urbane gebieden zal hierdoor sneller geweld ontstaan binnen een huishouden (Chant 1985:644). Huishoudens met een man aan het hoofd zijn volgens Gonzales de la Rocha misschien wel even kwetsbaar door machtsstrijd die zich uit in oneerlijke verdeling van voedsel en recht op gezondheidszorg en educatie. Dit kan leiden tot ondervoeding van de vrouw en de kinderen van het huishouden en dat verslechtert weer de kansen op educatie en gezondheid (Gonzales,1995:12). Vrouwen hebben in eerdere onderzoeken aangegeven dat hun situatie (financieel) verbeterd is na het overlijden of vertrek van de man omdat ze toen beter hun financiën konden plannen. Aangezien de moeder-kind relatie sterk is zal de vrouw/moeder haar

FHH in Chichicastenango

hele inkomen in het huishouden investeren. Vrouwen vinden het om deze redenen vaker beter om zonder man en met minder geld te leven omdat ze zich dan op andere (sociale vlakken) veiliger en minder kwetsbaar voelen (Chant 1985:642, 2003: 24).

1.4.1 Een nieuwe kijk op FHH

Een FHH is dus niet per definitie arm of rijk maar er moet dieper op de economische en sociale situatie ingegaan worden. De verschillen tussen de verscheidene FHH moeten bekeken worden om hun situatie en kwetsbaarheid te beoordelen. FHH kunnen prima functioneren zolang de banden die zorgen voor financiële, huishoudelijke en emotionele steun onderhouden blijven zegt Chant (2003: 18-19). Er moet binnen een huishouden gekeken worden om ze te kunnen beoordelen op de factoren van absolute en relatieve armoede (Chant 2003: 24). Een jonge vrouw met de steun van haar familie kan bijvoorbeeld de mogelijkheid hebben om op latere leeftijd nog naar school te gaan. Een oudere dame die nooit steun heeft gehad, haar hele leven onder druk van mannen heeft geleefd, zal minder kracht en motivatie hebben om kansen voor zichzelf te creëren. Een combinatie van de indicatoren van ongelijkheid en armoede kunnen de kwetsbaarheid of juist kracht van een FHH aantonen. De FHH moeten individueel behandeld worden en gekeken moet worden naar de voor- en nadelen van de afwezigheid van de man in de lokale context. Het meten van deze kwetsbaarheid of kracht is het doel van het onderzoek in Guatemala.

Hoofdstuk 2 Context van het onderzoek

In dit hoofdstuk zullen de voorgaande onderwerpen in de context van Latijns-Amerika en het onderzoeksgebied behandeld worden. Dit is nodig om een beeld te schetsen bij de omstandigheden in het land en continent en hoe de bevindingen hier geïnterpreteerd zouden moeten en kunnen worden tijdens het onderzoek.

2.1 Marianismo vs. Machismo in Latijns-Amerika

In Latijns Amerika bestaat sinds jaar en dag de veronderstelling dat vrouwen ondergeschikt zijn wat ze passief en slaafs aan de man zou hebben gemaakt. Hun identiteit zou bestaan uit zelfopoffering aan de man en kinderen en de bereidheid te leiden onder de gevolgen. Dit concept staat bekend als *marianismo*. De ideale vrouw is volgens het marianismo nederig, haast triest en staat vooral ter beschikking aan haar schoenmoeder en man. Ze horen ook niet buiten het huis te werken als dat niet hoeft, juist het huis moet hen voldoening en macht geven. De ideale man aan de andere kant is echter nergens bang voor, moet de eer van de familie beschermen, waar hij grote autoriteit over heeft. Daarnaast kan hij zijn vruchtbaarheid bewijzen door buitenechtelijke relaties en kinderen. Dit zogenaamde *machismo* is ook verantwoordelijk voor veel huishoudelijk geweld en verwaarlozing van kinderen (Sanabria 2007:152). Guatemala is hier geen uitzondering op. De vrouwen in Guatemala hopen dat ze in de toekomst de zelfde rechten krijgen als het mannelijk geslacht (Ordonez 2005:1). Vooral de inheemse vrouwen hebben veel te maken met discriminatie, die is namelijk drievoudig. Ze wordt gediscrimineerd als vrouw, als inheemse en omdat ze vaak arm is (CIDH 2003:11).

2.2 Economische kwetsbaarheid

In Midden-Amerika verdienen vrouwen nog steeds het minst, hebben minder toegang tot educatie, gezondheidszorg en politiek. Inheemse indianen hebben disproportioneel meer last van armoede (McIlwaine et al 2002: 95-96). De man mag volgens de wet de vrouw verbieden om te werken als hij voldoende verdient (Chant e.a. 2003:183-185). Economische modernisatie heeft in Latijns Amerika duidelijk geleid tot ontwrichting van patriarchale familie vormen en de familiebanden. Dit heeft geleid tot afhankelijkheid van lage lonen, ruraal-urbane migratie, een groei van de informele industrie en de afwezigheid van een familie netwerk (Arias e.a. 1991: 259). Hier komt bij dat er in Guatemala geen bijstandswet of ander sociale uitkering voor werkelozen bestaat.

2.3 FHH in Latijns-Amerika

Volgens Arias (1991) bestond in 1981 in Guatemala 9.5 % van alle huishoudens uit FHH (Arias e.a. 1991:263). Sanabria (2007) meldt dat in 1997 zo'n 25% tot 50% van de huishoudens in Latijns-Amerika FHH zijn (Sanabria 2007:159). In Guatemala zijn de FHH disproportioneel vertegenwoordigd onder huishoudens die migrantleden in het buitenland hebben. Van het totale aantal huishoudens dat geldzending ontvangt (38.2%) bestaat 24.7% hiervan uit FHH. Dit geld wordt meestal niet gebruikt voor het open van een winkel of andere investering omdat de mannen hier vaak op tegen zijn. Het zou zorgen voor overmatige onafhankelijkheid van de vrouwen en hun macht te veel vergroten (Chant e.a. 2003:252).

2.4 Guatemala

Guatemala heeft ruim 13 miljoen inwoners (www.cia.gov). In Guatemala bestaat haast geen midden klasse. Het grootste deel van de bevolking valt onder de gemarginaliseerde lage klasse en maar een klein deel, vooral in de grotere steden en de hoofdstad, bestaat uit de rijke hoge klasse (Willy Campos, Antigua Guatemala 2009). Als we spreken over absolute armoede in Guatemala dan wil het zeggen dat een huishouden rond moet komen van Q400 per maand; \$1 per dag (Allen 2000:10-11). Het machismo dat heel erg overheerst in de Guatemalteekse gemeenschap heeft een negatief effect op vrouwen. De vrouw komt, vanaf de geboorte, altijd op de tweede plek (Ordóñez 2005:2). Er is veel huiselijk geweld, vrouwen worden op straat soms aangerand, verkracht en zelfs vermoord zonder dat ze daar zelf stappen tegen kunnen ondernemen (CIDH 2003:2). Er is veel corruptie en machismo wat de vervolging van misdadigers, in de brede zin van het woord, heel erg bemoeilijkt. Vaak weten vrouwen niet van hun rechten en als ze dat al weten en er gebruik van proberen te maken (door naar een rechter te stappen) worden ze vaak zo tegengewerkt dat het niks op levert (CIDH 2003:2). De vrouwen proberen ook nog te herstellen van alle misdaden die tegen hen en hun familie gepleegd zijn tijdens het civiele conflict. Guatemala is zijn algemeenheid een vrij agressieve samenleving waar men vaak het recht in eigen hand neemt. Als het legale systeem het af laat weten, wat meestal het geval is, dan neemt het volkssysteem het over. Dit gaat vaak gepaard met veel geweld (CIDH 2003:2). Een verandering in de wet ter bevordering van gelijkheid tussen mannen en vrouwen garandeert in Guatemala niet dat er ook werkelijk iets gebeurt. Ook in de sociale sferen moet dit recht opgeëist kunnen worden wat vaak het moeilijkst is (CIDH 2003:3).

FHH in Chichicastenango

2.5 Chichicastenango

De volledige naam van het dorp is Santo Tomás Chichicastenango en het heeft 101,864 inwoners. Guatemala heeft 22 dialecten naast het Spaans. In Chichicastenango spreekt 93% van de bevolking Ki'che en maar 7% Spaans. Chichicastenango is een dorp waarvan 95% van de bevolking zich inheems beschouwd en maar 5% niet-inheems. Van deze bevolking woont 85% in de 80 buitenwijken die het dorp rijk is en heeft een agrarische leefstijl. Vaak woont men met meerder families in één huis. Agricultuur en handel zijn de twee belangrijkste vormen van bestaan. De markt wordt gezien als een van de belangrijkste en kleurrijkste van de regio. De verdeling van religie is als volgt: 45% van de bevolking is Evangelisch, 39% is Katholiek en 11% beoefend een Maya spiritualiteit (<http://www.inforpressca.com/chichicastenango> 24-06-2009).

Het wapen van Chichicastenango

(<http://www.inforpressca.com/chichicastenango> 24-06-2009)

Van de rurale bevolking is 80% afhankelijk van hout als verbrandingssysteem. Een krappe 70% van de rurale bevolking heeft stromend water. Het riool is in de rurale gebieden (buitenwijken) grotendeels afwezig. Van de buitenwijk heeft 20% geen elektriciteit en voor de andere 80% zijn de tarieven enorm hoog. Van de gehele bevolking ontvangt gemiddeld maar de helft medische hulp (<http://www.inforpressca.com/chichicastenango> 24-06-2009).

In de staat Quiche is 70% van de inheemse vrouwen analfabeet. Een op de acht meisjes maakt de basisschool af (CIDH 2003:11). Chichicastenango heeft een groot aantal buitenwijken waarbij de verbinding naar Chichicastenango erg moeilijk is. 90% van de buitenwijken heeft een schoolgebouw waarvan 80% in slechte staat verkeert. In alle scholingsniveaus nemen in

FHH in Chichicastenango

Chichicastenango minder vrouwen dan mannen deel, behalve in beroepsopleidingen.
(<http://www.inforpressca.com/chichicastenango> 24-06-2009).

Chichicastenango (en de gehele staat Quiche) is zwaar getroffen tijdens het civiele conflict, wat in feite een genocide op de Maya bevolking was, die duurde vanaf de jaren '70 tot 1986. De strategie van het leger was het uitmoorden van ongewapende (Maya) mannen, vrouwen en kinderen omdat die van mening was dat de *guerilla* strijdkrachten van deze mensen afhankelijk waren (Sanabria 2007:358). Er bestaat angst, door gebeurtenissen in het verleden, dat deze gegevens tegen de bevolking gebruikt zal worden en daarom kan de regering en de lokale gemeenten weinig grip krijgen op de lokale situatie. De statistieken van armoede en educatie in Chichicastenango zijn hierdoor niet volledig en moeilijk te verkrijgen. De bevolking verleent weinig medewerking in het doorgeven van persoonlijke data (Gemeente Chichicastenango 2009).

Door de zware economische en sociale omstandigheden is *The American Dream*⁴ in Chichicastenango nog erg levendig. De dochter van ons gastgezin is op elf maart 2009 ook naar de VS vertrokken en we hebben zo van dichtbij dit proces meegemaakt.

In de volgende hoofdstukken wordt de situatie van FHH uiteengezet. Er wordt gekeken naar de kenmerken van FHH, de economische en de sociaal-culturele positie waardoor een conclusie getrokken kan worden over de kracht of misschien juist kwetsbaarheid van de FHH. Ook de discussie over de secundaire armoede die nu in de wetenschappelijke literatuur gaande is zal erbij betrokken worden.

---

⁴ Ilegaal naar de VS gaan om daar geld te verdienen voor de achterblijvende familieleden

Hoofdstuk 3 De karakteristieken van de FHH in Chichicastenango

---

Dit eerste onderdeel is bedoeld om een duidelijk beeld te krijgen wat een FHH in Chichicastenango is en hoe ze er uit zien. In bijlage drie staat een schema van alle kenmerken van de belangrijkste informanten van het onderzoek.

§ 3.1 De typen FHH in Chichicastenango

In de theorie heb ik acht typen FHH kunnen onderscheiden (Chant e.a. 2003).

Type één is een alleenstaande moeder met kinderen ('Lone Mother Household')

Drie vrouwen en hun huishouden behoorden tot deze groep. De eerste is Olivia Sinte Morales. Zij woont met een van haar zes kinderen. Daarnaast heb ik gesproken met Lisa Vargas die ook alleen met een dochter woont. Het laatste voorbeeld is Miriam Panjoj Ren alleen met haar drie zoons woont.

Type twee staat voor een alleenstaande moeder met kinderen en andere familieleden ('Female-Headed extended household'). Vier van de vrouwen die ik sprak kunnen zo getypeerd worden. Één van hen is Sandra Gutierrez. Zij woont met haar zoon en dochters en 2 kleinkinderen in een huis. Haar dochter Josefina valt zelf als alleenstaande moeder in categorie acht (zie verderop in dit stuk). Daarnaast heb ik kunnen spreken met Maria. Zij heeft een tijdje bij de dochter van onze gastmoeder in huis gewerkt. Haar moeder en broer wonen bij haar en ze heeft twee kinderen, een meisje van veertien en een jongetje van vier. Ook valt het huishouden van Carmen Tiam Ambrocio in deze categorie. Ze woont namelijk met haar vader, haar broer en haar drie kinderen. Tot slot is Olivia Suar ook een type twee huishouden omdat ze met een zoon, een gescheiden dochter en een nichtje samenwoont.

Type drie is de vrouw die helemaal op zichzelf woont ('Lone Female Household'). Hiervan heb ik maar één voorbeeld en dat was Ana. Zij is volgens eigen zeggen één van de drie vrouwen die helemaal alleen woont in Chichicastenango.

Type vier betekent een vrouw die samenwoont met vrouwelijke familieleden of vriendinnen ('Single sex/Female Only Household'). Maria Christina Salvador hoort in deze categorie omdat ze alleenstaand is en met haar moeder woont. Haar vader is overleden.

FHH in Chichicastenango

Type acht bestaat uit een jonge moeder met kinderen die verblijft binnen een groter huishouden, meestal dat van haar ouders, ook wel 'female-headed sub-family' ('Embedded female-headed unit'). Ik heb vijf huishoudens leren kennen die hieronder vallen. De eerste is Josefina, ze woont met haar twee kinderen bij haar moeder Sandra in. Ook Sebastiana en haar dochtertje wonen bij haar moeder. Het derde voorbeeld van deze categorie is Lorena Panjoj Sakik. Ze woont nog steeds met haar ouders en haar zoontje, ze heeft het ouderlijk huis nooit verlaten omdat haar vriend haar bij de zangenschap al verlaten heeft. Ook Maria Marroquin Tzoc hoort in deze categorie omdat ze alleen met haar moeder en zoontje woont. Ze woont soms ook met haar schoonmoeder omdat ze daar, als een van de weinigen een goede relatie mee heeft.

Type negen is een 'ongetrouwde dochter die in haar ouderlijk huis bij een of allebei haar ouders verblijft'. Deze nieuwe categorie is tot stand gebracht om de onafhankelijke dochters onder te schalen die hun eigen individuele inkomsten en uitgaven beheren. Dit is in feite een huishouden binnen een huishouden omdat ze bijdraagt aan die van haar vader/moeder maar ook verantwoordelijk is voor haar eigen dingen zoals schoolgeld en kleren. Duidelijk is dat dit type niet geheel past in de eerder gegeven definitie van FHH. Er is altijd een andere volwassene (de vader, de moeder of allebei) aanwezig en die is dan ook gezinshoofd. Omdat ik van mening dat de jonge dochters zodanig zelfstandig en vooral economisch verantwoordelijk zijn voor zichzelf acht ik het noodzakelijk hier een apart type FHH voor te creëren. Ze dragen altijd bij aan het betalen van de rekeningen en het eten maar daarnaast krijgen ze geen hulp bij het betalen van hun eigen lasten zoals schoolgeld en kleding, hiervoor werken ze zelf. Vier meisjes die ik gesproken heb vallen onder dit type. De eerste is Maria Concepcion die volgens ASDECO verantwoordelijk is voor haar hele huishouden die bestaat uit vader, moeder, drie broers en een zus. Daarnaast sprak ik drie dames die verantwoordelijk zijn voor al hun eigen inkomsten en uitgaven, ze dragen alleen iets bij aan hun huishouden doormiddel van huishoudgeld. Michel Chumil woont met haar ouders, twee broers en twee zusters. Ook Lorena Peliz woont met haar moeder, broer en zus. Rosalia is het laatste voorbeeld van dit type; ze woont met haar moeder en zus.

Type vijf, zes en zeven ben ik niet mee in contact geweest. Dat kan een paar redenen hebben. De eerste is dat mijn groep vrouwen te klein was. Ik heb misschien niet genoeg tijd gehad om een volledig onderzoek te doen. Daarnaast is type vijf, een lesbisch huishouden, minder waarschijnlijk in een land als Guatemala waar homoseksualiteit niet zo geaccepteerd is als in Nederland. Type zes is een Female-Dominant Household. Dit type is wat moeilijker te onderscheiden omdat hij wat overlapping kan hebben met andere typen waar ook broer, zoons,

FHH in Chichicastenango

neefjes of ooms wonen zoals in het geval van de zoon van Sandra. Een grootmoeder met kleinkinderen, type zeven, ben ik ook niet tegen gekomen. Dat kan zijn omdat de meesten huishoudens groter zijn vanwege de economische situatie en er vaker meerder generaties of aangetrouwde familie bij wonen.

§ 3.2 Kenmerken van de FHH in Chichicastenango.

De kenmerken van FHH hieronder vermeld zijn anders dan in het theoretisch kader. Dit heeft als reden dat tijdens het onderzoek bleek dat de FHH op velen vlakken overeenkomsten vertoonden en dat deze vlakken een sterke verbintenis hebben met de genoemde indicatoren van ongelijkheid en armoede (World Bank Country Study). Daarom is deze paragraaf onderverdeeld in die indicatoren namelijk; etniciteit, de leden, educatie, bezittingen, het huis, de geografische locatie en geloof.

Etniciteit

Aangezien Chichicastenango voor 90% inheems is zal het niet verbazen dat de meeste van de vrouwen die ik gesproken heb dit ook zijn. Van de achttien is er maar één *Ladina* (een mix van blank met inheems). De inheemse vrouwen wonen veelal in de *cantones* (buitenwijken) van Chichicastenango. In het centrum zijn ook veel FHH; Ana, Nicola en Sandra wonen allemaal in het centrum van het dorp. Ze zijn bijna allemaal in minder of meerdere mate arm.

De Leden

Een gemiddeld huishouden bestaat uit vier tot negen personen. De samenstelling kan veranderen. Romelia, de jongste dochter van Sandra is pas getrouwd en heeft toen het ouderlijk huis verlaten. Een zoon van Olivia Suar woonde in de VS maar die is pas terug gekomen en woont nu bij haar. Naar mijn ervaring zijn er weinig wisselende seksuele contacten. Josefina was de enige die van twee verschillende mannen kinderen heeft. De andere vrouwen hebben over het algemeen maar één man gehad.

Educatie

De meeste vrouwen en kinderen hebben geen opleiding en hebben weinig hoop dat nog te kunnen bereiken. Veel zijn analfabeet wat opvalt als ze een handtekening moeten zetten; ze geven een vingerafdruk in plaats van een handtekening. De vrouwen mochten vroeger niet naar school omdat de kennis verloren zou gaan als ze gingen trouwen. Tegenwoordig is dat anders en zijn er wel fondsen maar die zijn niet toerikend voor het onderhoud van het huishouden. Vaak is ook het

FHH in Chichicastenango

transport naar en van school gevaarlijk en kostbaar waardoor de kinderen helemaal niet naar school gaan of de ouders besluiten het risico niet te nemen.

Bezittingen

Veel vrouwen hebben een opa's of vaders die een stukje land heeft waar het huis al op gebouwd was. In dat geval betaalt de FHH dus geen huur of aflossing meer. Alleen Nicola moet een huisje huren maar die is met een project bezig voor het bouwen van een eigen huis. Andere vrouwen hebben het geluk wat fruit en groente te verbouwen maar Sandra heeft bijvoorbeeld niet eens een eigen watervoorziening. Ook drinkwater is een probleem; dat moeten ze bijna allemaal kopen of leidingen zijn afwezig. De elektriciteit is ook een grote kostenpost. Verder hebben de FHH weinig bezittingen als het gaat om meubels en dergelijken. Sandra verontschuldigde zich ook vaak voor de toestand van de meubels. Ook hadden ze geen blikopener en zat Mimi vaak haar huiswerk te maken op de strijkplank omdat er nergens een tafel stond waar zij gebruik van kon maken.

Het Huis

De meesten woningen zijn van houten planken of het is een simpel bakstenen huis met verder weinig faciliteiten. Sommige hebben een lening afgesloten voor een goed en groter bakstenen huis. Ze wonen bijna allemaal met meerder generaties in één huis, delen kamers en vaak zelfs bedden. In het geval van Sandra hebben ze een bakstenen huis met twee slaapkamers, een keuken, een toilet/douche ruimte zonder stromend water en wasbakken (die niet van haar zijn maar van haar vader) en een binnenplaats met waslijnen en wat bloemen en planten. De twee slaapkamers zijn voor zes mensen maar zijn naar sekse niet eerlijk verdeeld. Juan Jose is de oudste zoon in huis. Hij heeft zijn eigen kamer met eigen bed. De ander vijf leden van het huishouden slapen in de ander kamer, verdeeld over twee bedden. Sandra slaapt met Josefina en haar baby in een bed en Romelia met Nohemi in het andere bed.

Ook bij Michel Chumil deelt iedereen slaapkamers. Er zijn er drie. In de eerste slapen de vader, moeder en zusje van veertien jaar. De twee broertjes van zestien en achttien jaar hebben samen een kamer en oma en Michel delen een kamer. Het huis van Michel is van planken en haar vader werd ziek dus kon het niet af bouwen. Het huis van Olivia Sinte Morales is voor de helft van bakstenen en voor de helft van hout. Haar droom is om het huis helemaal van steen af te bouwen zodat ze daar rustig in dood kan gaan.

FHH in Chichicastenango

De woning van Miriam en haar familie heb ik leren kennen op de verjaardag van haar zontje William die negen jaar werd. Miriam woont in het huis die haar man al gekocht had. Ze heeft een mooi huis; een slaapkamer voor alle vier, een aparte keuken, een rommelhok. Het huis heeft een groot binnenplein met aan de andere kant hiervan nog een kamer. Ook stond er bij de ingang een washoek met wasbakken en stromend water en in de tuin stond een soort chemische toilet.

Ana heeft een hele aparte situatie en dat is aan alles merkbaar. Ze is de enige *Ladina* van alle vrouwen en heeft een eigen huis die ze heeft laten ontwerpen, bouwen en opknappen. Ze wil een nieuwe lening afsluiten om het huis verder op te knappen.

Geografische Lokatie

Het overgrote deel van de vrouwen die ik gesproken heb wonen in de buitenwijken van Chichicastenango. Ik ben bij een aantal van hen met Paderuchi op bezoek geweest bij hun huis maar heb er ook veel via ASDECO tijdens de netwerkdag in Chichicastenango zelf gesproken. Het wonen in een buitenwijk betekent dat ze moeten reizen naar de stad wat kostbaar is en het levert gevaar op voor de kinderen die naar school gaan. Sebastiana woont een half uur van de stad. Ze haalt en brengt altijd haar kind van school, als is ze werkeloos en heeft dus weinig geld. Het huis van Miriam ligt een heel eind van de grote weg, toch zeker 15 minuten lopen langs allemaal paadjes en trapjes, waar 's avonds geen verlichting is. Het kost haar veel geld en moeite om elke dag naar Chichicastenango op en neer te gaan.

Foto (05-04-'09) van boven naar beneden,
van rechts naar links:

*Inge, Miriam, Dieuwertje
William, Edwin, Hector*

FHH in Chichicastenango

Geloof

Alle mensen die ik gesproken heb zijn gelovig; katholiek, evangelisch of aanhangers van een Maya religie. Bij Sandra en Nicola gaat ook geen gesprek voorbij zonder dat er over God gesproken wordt. Er wordt heel erg veel steun gehaald uit het geloof, als je in Hem gelooft ben je nooit alleen en komt alles goed. Sandra legt ook heel haar lot in zijn handen. Onder andere bij een bezoek aan Paxcual Ab'aj⁵ in Chichicastenango werd mij het sterke geloof van de bevolking duidelijk. Het geloof is vaak een steun in moeilijke tijden maar ook verschuilen mensen zich er achter. Een antropologe, genaamd Angelica Lopez, geeft vaak toespraken aan de vrouwen van ASDECO en zij is hier ook bewust mee bezig. Zij heeft in een toespraak geprobeerd uit te leggen aan de vrouwen dat armoede niet iets is wat God oplegt, maar dat het gecreëerd is door de mens. De vrouwen moeten dus leren hun eigen lot in handen te nemen. Dit is iets waar bijvoorbeeld ASDECO, maar ook andere organisaties, mee bezig is.

Een stel dat een offer ritueel uitvoert bij Paxcual Ab'aj in Chichicastenango

---

⁵ Een heilige offerplek in de berger voor de Maya's. Ze gaan daar heen om offers te brengen en steun te vragen voor problemen in hun leven. Er wordt daarbij veel geld besteed aan offers bestaande uit kaarsen, suiker, bloemblaadjes, blikjes pepers, chocolade en nog veel meer. Deze hebben elk zo hun eigen werking en worden daar uitgesteld en in brand gestoken.

FHH in Chichicastenango

§ 3.3 Redenen voor het ontstaan van de FHH in Chichicastenango.

Er zijn eigenlijk *vijf* redenen te onderscheiden voor het ontstaan van FHH in Chichicastenango. In de eerste twee gevallen was het de beslissing van de man. In de daar op volgende reden is het de keuze van de vrouw geweest en de laatste twee redenen worden gekenmerkt door de dood.

De eerste reden is dat de man het huishouden waar hij op dat moment in woont verlaat en een nieuwe zoekt. Daarbij laat hij zijn eerste vrouw met of zonder kinderen achter om daar vervolgens meestal niet meer naar om te kijken. Het voor mij meest grijpende voorbeeld wat ik hiervan tegen ben gekomen is die van Lisa Vargas van nu 58 jaar oud. Ze was toen ik haar sprak al 25 jaar alleen. Haar man heeft haar verlaten op 33 jarige leeftijd. Ze had toen al acht kinderen met hem en vijf natuurlijke abortussen achter de rug. Ze was heel dun, vaak ziek en haar lichaam kon alle zwangerschappen niet meer aan; 'Elk jaar kwam er weer een nieuw kind!'. Ze wilde met haar man praten over gezinsplanning omdat ze zelf te zwak was om nog kinderen te krijgen en erg arm waren. Haar man heeft haar daarna uitgemaakt voor hoer. Het willen gebruiken van anticonceptie staat in de ogen van mannen gelijk aan het willen hebben van geslachtsgemeenschap met andere mannen zonder daar kinderen van te willen krijgen. Als zij zou zeggen dat ze geen kinderen meer wilde zou hij bij haar weg gaan. Hij heeft haar inderdaad met de acht kinderen achter gelaten zonder er daarna ooit nog naar om te kijken. Ze vertelde me wel dat ze, eenmaal alleen, zich een stuk minder ziek en veel gelukkiger voelde. De man van Lorena Panjoj Sakik is weg gegaan toen zij al zwanger was omdat hij niet voor het kind wilde zorgen. Ze staat nu al elf jaar alleen met haar zoon.

Het tweede motief voor het ontstaan van FHH is dat de man van het gezin heeft besloten om in de VS werk te zoeken. Hij wil zo geld verdienen om naar zijn gezin te kunnen sturen om zo een beter bestaan op te kunnen bouwen. Het gevolg hiervan is soms dat ze onderweg al of eenmaal in de VS hun gezin in Guatemala vergeten en een nieuw leven beginnen zonder ooit geld naar Guatemala te sturen. Daar komt bij dat voor hen terug gaan naar een gemarginaliseerde positie in Guatemala erg lastig zal zijn. Ook komt het voor dat de man onderweg overlijdt. De man van Carmen Tiám Ambrocio verliet haar en hun drie kinderen zestien jaar geleden door naar de VS. te gaan. Ze heeft daarna nooit meer iets van hem vernomen.

Ook kiezen vrouwen er in sommige gevallen zelf voor om hun man te verlaten. Na het eerste kind of zwangerschap realiseert de vrouw zich soms dat het huwelijk in de toekomst niet gaat werken. Om nog meer kinderen, drukkendere armoede en ruzie met haar man te voorkomen besluit ze om

FHH in Chichicastenango

bij hem weg te gaan. Het meest schrijnende voorbeeld hiervan is Sandra Gutierrez. Ze vertelde me dat toen ze al zwanger was van haar eerste kind Josefina, haar man haar sloeg en veel dronk. Ook haar schoonmoeder en schoonzus hebben haar heel slecht behandeld en nooit geaccepteerd. Na haar tweede kind met hem te hebben gehad zijn ze een tijdje uit elkaar gegaan maar onder druk van haar ouders is ze weer bij hem terug gegaan. Haar vader zei: 'dit is wat je voor jezelf hebt uitgekozen, je doet het er maar mee, het is je eigen schuld'. Zelfs toen hij dronken bij het huis van haar ouders kwam moest ze van hen met hem mee, alleen om nog meer kinderen te krijgen... Zelfs toen ze na vier kinderen er een punt achter had gezet (27 jaar geleden) bleef hij haar lastig vallen. Haar man had ook een andere vrouw waar ze in eerste instantie niks van wist. De vader van de kinderen heeft haar nooit geholpen.

De vierde reden is te wijten aan de leefomstandigheden en levensstijl in Guatemala. Mensen in Guatemala worden over het algemeen niet heel erg oud, gemiddeld zo'n 70 jaar. De mannen worden zelfs vier jaar minder oud als de vrouw (www.cia.gov). Dit in combinatie met een ongezonde leefwijze van alcohol en zwaar of gevaarlijk werk zorgt ervoor dat sommige vrouwen hun man verliezen. Miriam Panjoj Ren was 37 toen haar man, in december 2008, overleed. Hij werkte voor het nationale busbedrijf en is tijdens een rit, toen hij op het dak bezig was, van de bus af geslingerd en dood gegaan. Het bedrijf heeft volgens Miriam gelogen over de doodsoorzaak om alleen de begrafenis en geen verdere schadevergoeding te hoeven betalen. Zij heeft drie zoons die ze nu alleen op moet voeden en ze is pas zes maanden geleden begonnen met werken. Ze is groepsleidster bij de vrouwen van Ut'z Bat'z. Voor het werk wat ze doet krijgt ze niets betaald, alleen als er wat van de handwerkproducten verkocht worden.

De laatste reden voor het ontstaan van FHH in Chichicastenango en de gehele staat Quiche zwaar getroffen is tijdens het civiele conflict. Ik heb daarom ook een paar vrouwen gesproken, vooral in de buitenwijken op het platteland, waarvan de man is vermoord tijdens dit conflict. De man van Olivia Suar, nu 70 jaar oud, is 30 jaar geleden vermoord tijdens het conflict. Hij was houthakker, deed rustig zijn werk en is tijdens deze bezigheid vermoord en verbrand. Ze had met hem zes kinderen die nog jong waren toen hij overleed; de oudste was vijftien en de jongste nog géén jaar oud. Ze vertelde me dat ze niet eens wisten waarom het conflict nou eigenlijk was aangezien ze eerder zo rustig woonden in de buitenwijk.

Hoofdstuk 4 De economische positie van de FHH in Chichicastenango

---

In dit hoofdstuk staan de bronnen van inkomen en manieren van uitgaven hiervan centraal, wat de economische positie van de FHH moet weergeven. De vormen van overleven en moeilijkheden die ze eventueel hierbij tegenkomen worden zo uitgelicht.

§ 4.1 De economische activiteiten en inkomsten van de leden van het huishouden.

De inkomsten van de bij het onderzoek betrokken FHH's zijn afkomstig uit een vijftal bronnen: loonarbeid, zelfstandig ondernemen, hulp van derden, leningen en geldzendingen vanuit de VS.

Loonarbeid

Ana is de enige vrouw die in loondienst is. Ze is lerares op een middelbare school en geeft daarnaast Engelse privé les bij haar thuis. Ze heeft hiervoor ook meerdere opleidingen moeten doen. Zij had eerder zelfs drie banen; ze werkte ook nog bij een kabelbedrijf, al was het maar om haar eigen kabel te betalen. Aan alles is te zien dat zij een ontwikkelde vrouw is en dat haar salaris vanuit de formele industrie bijdraagt aan een comfortabel leven, al kreeg ze eerder ook geld zendingen van haar zoons uit de VS.

Juan José, de zoon van Sandra, is het enige andere lid van een huishouden die ook een vaste baan heeft. Hij werkt zes dagen per week bij een lokale bank als kassier. Hij heeft zijn basisschool en opleiding afgemaakt. Hier zijn alle leden heel blij mee want door zijn inkomsten is de levensstandaard van het huishouden verbeterd. Hij heeft een fornuis kunnen kopen en hij heeft een tv en muziek installatie op zijn kamer staan waar iedereen gebruik van maakt.

Julian bij de stereo van Juan Jose

FHH in Chichicastenango

Zelfstandig Ondernemen

Eigenlijk zijn de andere zeventien vrouwen voorbeelden van zelfstandige ondernemster. De FHH's (vooral op het platteland) zijn voor het grootste deel afhankelijk van werk in de informele industrie. Hieronder vallen huishoudelijk werk, handwerk productie, tijdelijke baantjes en kleine handeltjes. Met al deze baantjes is het moeilijk overleven want de competitie is enorm en er is geen zekerheid van inkomen en verzekering of gezondheidszorg. Ook zijn het altijd laag betaalde baantjes. De vrouwen werken dan ook meestal van vijf uur 's ochtends tot acht uur 's avonds. Ik kan niet alle vrouwen bespreken maar zal er hieronder een paar uitlichten.

Carmen Tiám Ambrocio is een prachtig voorbeeld van de inventiviteit van vrouwen als het gaat om het creëren van inkomen. Zij maakt kleding, servetjes en andere geweven of genaaide producten die ze op zondag op de markt verkoopt. Per maand verkoopt ze van de kledingstukken maar twee of drie stuks wat haar per stuk Q150 oplevert (vijftien euro). Dit komt maandelijks neer op maximaal Q450. De servetjes en andere producten zullen haar misschien nog Q100 per maand opleveren. Daarnaast heeft ze een ijs-maal machine met siroop gekocht om sorbet ijsjes te maken. Tegenwoordig verdient ze hiermee op een goede dag Q25. Toen ze zestien jaar geleden begon heeft ze van haar winst een goed fornuis kunnen kopen. Nu bakt ze daarop tortilla's die ze zondags op de markt verkoopt. Dat levert haar nog Q30 extra per week op. Een goede maand zal voor haar uitkomen op Q1270, maar dan heeft ze wel al haar mogelijkheden benut.

Sandra Gutierrez bakt dagelijks met haar twee dochter zo'n 600 tortilla's. De vrouwen verdienen met zijn drieën bruto per dag gemiddeld Q150. Na de vermindering van de kosten voor brandhout en de maïs massa komt dit neer op Q75 per dag, Q2250 per maand. Per persoon verdienen ze Q750 per maand. Ik kwam er pas na een tijd achter dat de vrouwen meerdere inkomsten hadden dan alleen de tortilla's. Ze hebben namelijk ook avocado bomen en struiken met chilipepers in de tuin waarvan ze de vruchten verkopen als ze die niet zelf gebruiken. De verkoop van avocado's levert bijvoorbeeld een extra Q10 op. Daarnaast gebruiken soms ze de avond uurtjes om ceinturen en *huipiles* (traditionele vrouwen bloesjes) te borduren om te verkopen.

FHH in Chichicastenango

Sandra Gutierrez met een stapel van haar tortilla's die ze daarna inpakt en in een doek (zie foto) op haar rug naar haar klanten brengt.

Olivia Suar had zes kinderen toen haar man dood ging. Eenmaal alleen liep ze op woensdag en donderdag met een bos hout aan haar hoofd gebonden naar Chichicastenango om dit te verkopen (deze reis duurt in de auto ongeveer vijftien minuten). Haar kinderen hielpen ook mee. De kinderen zijn vrijwillig van school af gegaan omdat ze vonden dat er niet genoeg geld voor was. Ze hebben daarnaast geleerd om ambachtswerk te maken en dat te verkopen. De winst wordt opnieuw in productie geïnvesteerd. Paderuchi helpt hen hierbij en ook bij de productie van paddenstoelen in een kas. Olivia zelf heeft veel als huishoudster gewerkt en maïs gekapt. Ze hebben het geluk gehad dat de man van Olivia een stuk grond bezat waarop appelbomen en perzikkbomen stonden en ze maïs kon verbouwen. Dit was voor eigen gebruik of voor de verkoop, afhankelijk van de oogst.

Olivia Suar en ik bij haar huis in de buitenwijk 'Semeja' van Chichicastenango

FHH in Chichicastenango

Hulp van Derden

Hulp van derden komt weinig voor. Een van de gelukkigen was Miriam Panjoj Ren. Ze werkt zes, soms zeven, dagen per week bij Ut'z Bat'z maar krijgt hier zoals gezegd niets voor betaald. Miriam heeft haar man verloren en heeft drie jonge kinderen. Een Nederlandse oud-werkneemster van Ut'z Bat'z heeft bij haar thuis vrienden en familie bij elkaar geroepen die nu twee jaar lang maandelijks samen Q1.500 (€150,-) naar haar overmaken. Het geld kan net in het onderhoud van Miriam en haar kinderen voorzien. De eigenaar van het lokaal waar de winkel van Ut'z Bat'z in zit heeft een goede relatie met Miriam. Hij heeft Miriam ook geld aangeboden maar de eigenaresse van Ut'z Bat'z wil dit geld voor de winkel gebruiken. Volgens Inge, een Nederlandse vrijwilligster, is Miriam te bang om daar tegenin te gaan. De reden dat meerdere mensen zo zorgzaam zijn naar Miriam zou kunnen zijn dat haar man zo plots is overleden, dat ze al een werkende vrouw was en veel met hoog geplaatste mensen en buitenlanders in contact is gekomen. Olivia Suar, die tenslotte ook haar man verloren heeft, had dit geluk niet. Ook zijn beide vrouwen inheems dus dit kan geen reden zijn.

Dat hulp van derden alles behalve vanzelfsprekend is bewijst Sandra. Haar moeder maakt en verkoopt ook tortilla's. Aangezien haar moeder dicht bij de voordeur van het terrein woont, heeft ze meer klandizie. Sandra haar huishouden is de armste van allen maar haar eigen moeder gunt haar de extra inkomsten niet. Er heerst vijandigheid en jaloezie. Dat heb ik zelf ervaren toen ik een keer aanbelde om Sandra en haar familie te bezoeken. Er riep iemand, waarschijnlijk een schoonzus, dat ze iemand van de familie zouden roepen. Blijkbaar was dat niet gebeurd want ik heb daarna nog een kwartier gewacht en opnieuw aangebeld. Toen ik ernaar vroeg zeiden Romelia en Mimi dat ze jaloers zijn dat ze zelf geen visite hebben en daarom niet open doen.

Leningen

Een andere bron van inkomsten zijn leningen. Veel huishoudens maken, als dat mogelijk is gebruik van leningen van organisaties zoals ASDECO of Paderuchi. Dat kan zijn voor de bouw van huizen, het kopen van inventaris, het financieren van een opleiding of productie middelen voor het genereren van inkomsten. Een voorbeeld is Sandra die een lening heeft afgesloten voor de studie van haar zoon Juan Jose. Hij is hierdoor de enige geweest die tot nu toe zijn school en heeft kunnen afmaken. Ook is ze bezig met een lening af te sluiten op het stuk grond wat ze bezit. Zij en velen met haar hebben geen documenten voor hun land en huis wat, een indicator van armoede en ongelijkheid is. Om een lening te bemachtigen moet ze de grond officieel op papier laten zetten wat veel geld kost maar waar ze uiteindelijk wel de lening mee krijgt. Ook Lisa

FHH in Chichicastenango

Vargas heeft een lening op haar huis. Zij is werkzaam voor Paderuchi en krijgt hiervan ook een lening voor investeringen in haar ambachtswerk; haar bron van inkomsten.

Inkomen uit de VS

Tot mijn verbazing ben ik maar één huishouden tegengekomen die inkomsten vanuit de VS ontvangt en dat is Ana. Haar twee zoons wonen daar en tot voor kort ook haar ex-man. Haar zoons stuurden haar maandelijks geld. Nu de economie in de VS niet meer zo sterk is zijn ze hiermee tijdelijk mee gestopt omdat hun eigen onderhoud ook een probleem werd. Vrouwen zoals Carmen Tiam maar ook Josefina Gutierrez hebben hun man verloren omdat hij de overtocht naar de VS heeft gewaagd en hebben daar nooit van kunnen profiteren. Ze hebben er alleen maar onder geleden omdat hij plots uit hun leven is verdwenen.

Ter vergelijking met een MHH heb ik het voorbeeld van Maria in de buitenwijk 'Las Trampas'. Zij is de leidster van de groep vrouwen van Paderuchi in deze wijk. De huishoudens in Las Trampas zijn ook arm. De mannen in deze wijk werken bijna allemaal in grotere steden (Quetzaltenango of Guatemala stad) en komen op zaterdag terug om geld te brengen. Tegen het eind van de week leven de huishoudens eigenlijk alleen op bouillon met tortilla's of tamales. Zelfs het water is een probleem. De man van Maria verdient ongeveer Q 1.500 per maand. De vrouwen die met Paderuchi werken verdienen ongeveer hetzelfde. Maria heeft een lening op hun huis genomen via ASDECO van Q15.000, met een aflossing van Q550 per maand. Dit is een derde van het salaris van de man. Wat mij in deze wijk duidelijk werd is dat binnen een MHH beide volwassenen moeten werken om te overleven. Een vrouw alleen heeft het financieel dan nog veel zwaarder en heeft zeker inkomsten nodig van andere leden van het huishouden.

De vrouwen hebben dus beperkte mogelijkheden tot inkomensgeneratie en moeten hard werken en creatief zijn om die inkomsten aan te vullen. De informele industrie kent hoge concurrentie en weinig vergoeding voor het harde werk. Hulp van derden of uit de VS is blijbaar ook niet gebruikelijk.

§ 4.2 De verdeling en besteding van het inkomen van alle leden van het huishouden.

Ook in de uitgaven van een FHH zitten overeenkomsten. De belangrijkste uitgaven die uit gesprekken met de vrouwen naar voren kwamen zijn; levensonderhoud, educatie, feestdagen en ontspanning, dokter, leningen en boetes en sparen.

Levensonderhoud

Lorena Panjoj Sakik draagt per maand Q50 bij aan het huishouden voor eten en de rest van haar inkomsten kan ze gebruiken voor haar zoontje en haar zelf. Ook Michel Chumil vertelde dat iedereen in het huishouden geld bijdraagt voor eten, gas, water en licht. De rest van haar inkomen is voor haar eigen onderhoud. Miriam besteed veel geld aan vervoer van haar huis naar Chichicastenango omdat ze daar bijna zeven dagen per week heen moet voor haar werk. Sebastiana zegt dat haar dochter wel Q800 per maand kost. Het geld gaat op aan eten en drinken, reiskosten, kleding en schoolspullen. Ana is een geval apart. Zij besteed veel geld aan háár 'basis' dingen; kleding, schoenen, make-up, gas, water, licht, eten en drinken. Nicola is de enige die huur betaalt, Q650 per maand voor hun kleine huisje. Bij alle huishoudens, op die van Ana na, waren de inkomsten nooit genoeg om de uitgaven te dekken.

Educatie

Educatie is maar voor weinig FHH weggelegd. Het is vaak een lastige maar ook dure aangelgenheid. Een grote uitgave post is het schoolgeld en andere materialen. Susanna (krantenvrouwtje) vertelde dat kinderen soms ook verplicht worden om kranten te kopen waar bepaalde schoolopdrachten in gepubliceerd worden. Vrouwen die zelf willen studeren zijn er veel maar meestal is de prioriteit de studie van de kinderen. De opleiding van Josefina kost bijvoorbeeld Q140 per maand en als ze niet betaald mag ze niet mee doen aan de tentamens. Het vervoer van en naar school is ook een groot probleem, vooral in de buitenwijken. Olivia Suar vertelde dat er weinig transport is van haar huis naar de stad, waar de middelbare school zich bevindt. Lopen is geen optie omdat de kinderen de kans lopen om beroofd of overreden te worden. Op deze manier worden mensen gedwongen hun kinderen thuis te houden en beginnen die vroeg met werken.

FHH in Chichicastenango

De zoon van Sandra heeft wel een opleiding kunnen genieten. Alle vrouwen hebben heel hard moeten werken om hem te onderhouden tijdens zijn studie. Het blijkt dat studeren een opoffering is maar dat het zijn vruchten afwerpt:

Sandra: ‘Hij was altijd de laatste om zijn schoolgeld te betalen maar altijd de eerste en de best bij het inleveren van zijn schoolwerk. Doordat we allemaal zo arm waren moest hij soms met een lege maag naar school maar hij heeft zich er door heen geslagen. Ik vind het jammer dat ik geen geld heb om in zijn kwaliteiten te investeren. Hij heeft er voor gezorgd dat we nu binnen een fornuis hebben en niet meer buiten met onze voeten in de regen tortilla’s staan te bakken. Ik ben echt bang voor de dag dat hij gaat trouwen en ons huis verlaat...’

Feestdagen en Ontspanning

Er is eigenlijk geen geld voor verjaardagen. De 15^e verjaardag is in Guatemala een groot feest. Het is de overgang van meisje naar volwassen vrouw (Sanabria 2007:347). Zelfs deze *15 años* van Romelia is niet gevierd. Lorena Panjoj Sakik vertelde dat ze niet weet hoe oud ze is en dat verjaardagen eigenlijk iets is voor rijke mensen en dat dit niet in hun cultuur past. Ook Miriam had eigenlijk geen geld voor de piñata van haar zoon en de lunch was niet uitgebreid. Cadeautjes waren heel groots ingepakt maar meestal zat er maar Q15 in of een paar sokken. Sandra vertelde dat ze geen Oud&Nieuw vieren vanwege tijd en geldgebrek.

Er zijn weinig mogelijkheden om te ontspannen. De FHH hebben ook eigenlijk nooit een vrije dag. Maria Concepcion vertelde dat als er werk is, er gewoon gewerkt moet worden. Uitgaan doen ze ook niet. Lisa Vargas vertelde dat zelfs met Pasen ze niet de stad in kunnen om te ontspannen, dat is ook alleen voor de ‘rijken’. Het was overduidelijk dat mijn bezoekjes bij Candelarie en haar huishouden de enige afleiding en vreugde waren die ze hadden. Ze benadrukten dit ook altijd. Ze vonden het fijn om belangrijk te zijn voor iemand.

Dokter

Ziek worden is, net als verjaardagen, eigenlijk iets voor rijke mensen. De meeste vrouwen die ik sprak gingen alleen heel af en toe naar de openbare *Centro de Salud*, waar onderzoek weinig geld kost. Medicijnen zijn eigenlijk altijd het grootste probleem want die zijn erg duur en een verzekering heeft niemand. Romelia heeft dagen met een pussend oog rondgelopen omdat er geen geld was voor medicijnen. Sandra heeft helemaal geen boventanden maar een gebit kost Q2.500, wat ze zonder hulp nooit bij elkaar krijgt. Ze heeft een versleten ruggengraat waar ze veel last van

FHH in Chichicastenango

heeft. Om hier naar te laten kijken en opereren moet ze naar de stad Quiche. De reis kost veel tijd, ze kan haar kleinzoon niet alleen laten en de ziekenhuiskosten zouden haar te veel worden. De zoon Juan Jose moet binnenkort waarschijnlijk een bril. Dit is voor hem ook een grote uitgave. Ook voor Olivia Suar, die ver buiten de stad woont, is naar de dokter gaan een ware missie. Er zijn bijna geen busjes die haar naar de stad kunnen brengen. De vorige keer moesten ze hier Q75 voor betalen en toen was ze nog niet eens bij de dokter geweest. Wat veel gebruikt wordt zijn medicinale planten. Het sterfte cijfers is in de buitenwijken volgens Carmen Tiam Ambrocio erg hoog.

Leningen en boetes

Een andere grote uitgave post is de terugbetaling van leningen met rente. De leningen hebben een hoog rentepercentage (ASDECO wel 26%). Dit is de reden dat veel vrouwelijke hoofden van huishoudens hun hele leven bezig zijn met leningen en rente af te betalen, vertelde Maria Concepcion. Zij en haar familie hebben ook een lening op hun huis. Ze vertelde dat van de Q1200 die haar broers verdienen samen met het magere inkomen van Maria en haar ouders dit ook nog betaald moet worden. Ook Lisa Vargas heeft een lening op haar huis die ze nog steeds aan het afbetalen is.

Een grote onvoorziene kostenpost zijn boetes. Sandra heeft een boete gehad van Q1.500 wat een compleet maandsalaris is. Dit is ontstaan doordat ze verplicht werd door het elektriciteitsbedrijf, die particulier is in Guatemala, om een nieuwe elektra meter te laten plaatsen. Dit bedrag, vermeerder met een achterstand in de betaling van elektra rekeningen, gaf haar deze schuld. FHH kunnen deze tegenslagen haast niet verwerken omdat ze al nooit de eindjes aan elkaar kunnen knopen. Gelukkig mag ze dit bedrag wel in delen terug betalen.

Sparen

Sparen is iets wat geen enkele FHH kan doen. Velen hebben wel dromen voor de toekomst. Deze variëren van doorstuderen, het afbouwen van een huis tot het starten van een eigen winkel. Veel vrouwen denken eigenlijk alleen nog te kunnen wachten op de dood omdat er nooit ergens geld voor is. Lisa Vargas vertelde dat een stukje land voor een winkeltje zo Q50.000 kost, een tafel Q300, dan moet je nog stoelen, een gasstel en nog veel meer kopen. Een lening krijg je daar volgens haar voor niet meer dan Q2000. Dit bedrag wil ze nu bij elkaar sparen maar dat lijkt een onmogelijk droom voor een alleenstaande vrouw als Lisa. Ana heeft met haar uitgavenpatroon geen ruimte voor sparen, al wil ze het wel gaan proberen.

Hoofdstuk 5 De sociale positie van de FHH in Chichicastenango

---

Dit hoofdstuk zal laten zien hoe de rollen verdeeld zijn, hoe de relaties binnen FHH zijn, wat het netwerk van de vrouwen voor toegevoegde waarde heeft en hoe de vrouwen en de omgeving hun situatie beschouwen. Dit geeft de sociaal-culturele positie van FHH weer.

§ 5.1 Het huishoudelijke werk binnen een FHH in Chichicastenango.

Het huishouden van Sandra was eigenlijk het enige huishouden wat ik vaker, van dichtbij en langere tijd heb kunnen meemaken. Bij haar thuis had iedereen een eigen taak en die wisselde van week tot week. De dochter Romelia was de eerste dag dat ik daar was aan het stoffen en dweilen. De laatste dagen was het vooral Mimi die ons met de dweil voorbij kwam. Daarnaast was Mimi vaak verantwoordelijk voor het opvouwen en opbergen van de droge was nadat haar moeder Josefina, Romelia of Sandra die gewassen hadden. Meestal maakte Josefina de lunch klaar. Sandra, Romelia of Josefina deden altijd de afwas. Het was zeker niet Juan Jose die iets aan het huishouden deed, ook niet in de twee weken dat hij vakantie had. Juan Jose, Mimi en ik kregen als we tv zaten te kijken, altijd diner op bed aangereikt met koffie en brood.

Ook Lorena Panjoj zegt dat de mannen in huis weinig doen maar dat ze haar zoontje wel leert om voor dat hij naar school gaat de stoep te vegen. Het zijn vaak vrouwen en meisjes zoals Maria Concepcion die verantwoordelijk zijn voor het bereiken van de lunch. Ook Miriam laat de lunch achter voor haar zoons als ze naar werk gaat.

Onze gastmoeder zei hierover: *'El hombre es lo que gana el dinero pero no se mueve para NADA!'* De man verdient het geld maar doet in huis verder helemaal NIETS! Dat omschrijft prima de rollenverdeling in Chichicastenango.

§ 5.2 De sociale relaties tussen de leden van een FHH in Chichicastenango

In principe kreeg ik van de meeste vrouwen van FHH te horen dat er, naast wat stress om geld weinig ruzie wordt gemaakt. Toch is de situatie gecompliceerder. Lisa Vargas vertelde me dat er in Guatemala altijd veel problemen zijn binnen families.

In de situatie van het huishouden van Sandra zijn de meeste relaties erg gespannen. Dit zorgt voor veel verdriet en onenigheid. Haar huishouden schijnt een schande te zijn voor de rest van de familie omdat ze de armste zijn. De vader van Sandra heeft gedreigd om de water voorziening af te sluiten aangezien die niet van haar is. Die zelfde man zegt zijn kleinzoon, Juan Jose, amper goedendag als hij hem op straat tegenkomt. Een schoondochters Sandra noemt de kinderen van

FHH in Chichicastenango

Josefina openlijk bastaards omdat ze twee verschillende vaders hebben en niemand daar om gevraagd zou hebben. Een ander voorbeeld is Romelia. Ze raakte zwanger van haar vriendje en is onlangs met hem getrouwd. Ze was toen zeventien jaar. Zij heeft twee voorbeelden waarbij het mis is gelopen maar kiest er toch voor om op jonge leeftijd te trouwen. Juan Jose en Sandra zijn het er niet mee eens. Juan Jose heeft zelfs gezegd dat ze dan maar meteen helemaal weg moet gaan en niet hoeft aan te kloppen als het niet goed gaat. Ook dit komt de relaties niet ten goede.

Toen ik met Sandra en Josefina een gesprek had over de moeilijke situatie van hun huishouden maakte ik een opmerking; 'gelukkig hebben jullie wel de liefde van elkaar hier thuis' Tot mijn grote verbazing was de reactie hierop; '*nee*, eigenlijk ook niet altijd...'. Het bleek dat Josefina haar moeder verweet dat ze de oudste zoon van Sandra op het landgoed zijn huis heeft laten bouwen. Hij en zijn vrouw zijn eigenlijk de bron van alle problemen en Josefina wil dat hij daar weg gaat. Sandra zag geen andere mogelijkheid dan deze zoon het stuk land te geven toen hij geen huis had. Deze onenigheden zijn destructief voor de sfeer en relaties in het al onrustige huishouden. Josefina wil graag weg, eigenlijk het liefst naar de VS. De rest van het huishouden is ook van mening alleen op een andere plek, ver weg van de rest van de familie, een nieuw en rustig leven te kunnen beginnen. Ze hebben daar op het moment de middelen niet voor maar kunnen blijkaar ook onvoldoende steun vinden bij elkaar.

De relaties met ander leden van het huishouden of familie zijn ook vaak moeizaam. Ik heb veel voorbeelden gezien van broers, vaders of ex-mannen die drinken. Dit kost veel geld en ze vallen de leden van het huishouden lastig. Ook de mening van Maria Concepcion is dat mannen alleen maar slaan en geen rekening houden met vrouwen. Haar vader drinkt ook te veel.

Olivia Sinte Morales zegt dat er veel problemen zijn met half broers en zussen omdat daar onderscheid tussen wordt gemaakt. Half broers en zussen worden als minderwaardig beschouwd en behandeld. Ook heb ik veel gevallen gehoord van schoonfamilie, en dan vooral schoondochters, die heel vervelend en bazig doen. Bijvoorbeeld de stiefmoeder van Lisa Vargas wil niets met haar te maken hebben. Maria Christina Salvador vertelde dat de vrouw van haar broer de familie slecht behandelt en denkt dat ze de baas in huis is.

Hieruit kan opgemaakt worden dat sociale relaties binnen en rondom een FHH vaak gespannen zijn. Door armoede, vele gebroken banden, verandering in leden van de huishoudens en van families ontstaan veel problemen. De jaloezie ontstaat door ongelijkheid en resulteert in opeising van aandacht en middelen.

§ 5.3 De waarde van het netwerk van vrouwen aan het hoofd van het huishouden.

Het netwerk heeft een viertal functies: financiële hulp, emotionele ontlasting, persoonlijke ontwikkeling en spirituele steun en genezing.

Financiële hulp

Als eerste kan het netwerk dienen als financiële hulp. Hierbij gaat het in Chichicastenango vooral om zoons of broers want mannen zijn meestal degene die werken. De zoon van Olivia Suar die bij haar in woont geeft haar wekelijks Q300. De broer van Nicola geeft wat geld aan zijn moeder als ze iets te kort komt. Ook Juan Jose, de zoon van Sandra koopt nog wel eens dingen die het huishouden dringend nodig heeft zoals schoentjes voor Julian, het zoontje van Josefina. Toch hebben de meeste huishoudens weinig mensen waar ze terecht kunnen. Maria uit Las Trampas vertelde dat de mensen in de wijk meestal met hun eigen gezinnen eten aangezien iedereen arm is. Alleen op feestdagen of speciale gelegenheid eten ze met meerdere families bij elkaar. Sandra bevestigde dit. Er is wel solidariteit onder de mensen maar die bestaat vooral uit onderling ruilen van goederen of het lenen van goederen en geld met terugbetaling, inclusief rente. Miriam kon wel haar buurvrouw om hulp vragen. Zij zorgt soms voor haar zoontje als zij naar haar werk is en lang weg denkt te blijven.

Emotionele ontlasting

Ten tweede is emotionele ontlasting een aspect van het netwerk van de vrouwen. Toch zeggen veel vrouwen in Chichicastenango met niemand te praten omdat dit andere mensen alleen stof geeft tot roddelen. Daarnaast helpt praten met ouders vaak ook niet. De vader zal zeggen dat de vrouw zelf voor de man of de kinderen gekozen heeft. De moeder zal zeggen dat ze vol moeten houden en lijden, zoals ook zij gedaan heeft. Het huwelijk is heilig. Lisa Vargas kreeg, toen ze met haar vader probeerde te praten over het alcohol probleem van haar man, alleen van hem te horen; 'zo zijn mannen nou eenmaal'. Ook Sandra zei met niemand te willen praten omdat ze hierdoor toch alleen slecht over je zullen gaan praten. Dit zal de al moeilijke situatie alleen verslechteren en daarom kan je het beter voor je houden.

Sommige organisaties bieden wel deze steun. ASDECO heeft een speciaal vrouwen-netwerk. Dit laatste is vooral bedoeld om de vrouwen met elkaar te laten ontspannen en over hun ervaringen te praten. Veel vrouwen die ik gesproken heb zeggen dat dit soort bijeenkomsten de enige mogelijkheid tot ontlasting voor ze is en dat ze verder weinig het huis verlaten of met vriendinnen uitgaan.

FHH in Chichicastenango

Persoonlijke ontwikkeling

Ten derde proberen organisaties, zoals ASDECO en Paderuchi vrouwen te helpen ontwikkelen op economisch en sociaal gebied. Nicola heeft hulp gehad van een organisatie die een deel van het geld voor het stuk grond van haar woningproject heeft gefinancierd. De rest van het project moeten ze wel zelf bij elkaar sparen. Ook doen organisaties veel aan de sociale ontwikkeling van vrouwen en hebben ze voor hen veel werkprojecten. Organisaties in Chichicastenango en omgeving zijn ook bezig met programma die moeten bijdragen aan de 'empowerment' ook wel *capacitacion* genoemd, van de vrouwen. Dit is een hoofddoel van ASDECO. Toen ik bij een meeting was van het vrouwennetwerk van ASDECO hield de generale adviseur van de organisatie, Jose Luis, een toespraak. Hij wilde de vrouwen duidelijk maken dat zij ook hun kwaliteiten hebben. De dialoog met de zaal ging ongeveer zo;

Mr Luis: *Solo los hombres tienen la fuerza?*

Hebben alleen mannen de kracht?

Vrouwen: *NO!*

Mr. Luis: *Las mujeres tambien? Pero cuando veamos una presidente de Guatemala? Sera que las mujeres no pueden?*

Vrouwen ook? Maar wanneer zien we dan een vrouwelijk president? Is het mogelijk dat vrouwen dit niet kunnen?

Vrouwen: *NO!*

Bijeenkomst van het 'Red de Mujeres' van ASDECO (12-03-2009). Het vrouwennetwerk is een belangrijke vorm van ontspanning en ontwikkeling van de vrouwen op sociaal en economisch gebied.

FHH in Chichicastenango

Spirituele steun en genezing

Ten vierde en laatste is spirituele steun en genezing erg belangrijk in een religieus land als Guatemala. Zelfs Nicola, die heel slecht ter been is, loopt de hele stad door om naar de kerk te gaan. Het geloof dat men deelt creëert een band. Toch geven de 'broers en zusters' binnen de kerk, behalve in spirituele vorm, geen geld, goederen of andere steun aan elkaar. Nicola heeft het financieel, emotioneel en fysiek heel zwaar maar ook zij gaf aan dat de mensen in de kerk haar nergens mee helpen. Ook Sandra gaat naar de kerk maar ontvangt daar weinig hulp. Een enkele keer wordt er een inzamel actie gehouden of doneert de kerk wat geld en helpt huizen bouwen. De hulp die gevraagd wordt is meestal aan God en niet aan elkaar. Sandra heeft veel vertrouwen in God. Ze vertrouwt erop dat hij een goede reden heeft om haar zo te straffen en vertrouwt op de bestemming die hij voor haar heeft. Ze neemt het zich kwalijk dat haar dochter het zelfde lot heeft getroffen. Ze vindt dit moeilijk te accepteren en vraagt zich nog steeds af waarom. Haar geloof in God geeft haar rust en steun in de dagelijks strijd van overleven.

Het netwerk van de vrouwen van FHH in Chichicastenango is wel degelijk aanwezig maar heeft een nog enigszins beperkte bijdrage. Veel financiële en emotionele hulp krijgen ze niet van familie en vrienden. Geleend goed moet altijd met rente terug betaald worden en emotionele gesprekken zijn vaak stof voor roddels en vernedering. Er zijn wel organisaties die proberen de vrouwen sociaal en economisch sterker te maken en het geloof is een houvast van de vrouwen. Het biedt dagelijkse steun in het harde leven dat ze leiden.

§ 5.4 Het beeld van FHH in de samenleving en het zelfbeeld van de vrouwen.

Het beeld van FHH in de samenleving

Susanna vertelde me dat er vroeger groot feest werd gevierd als er een jongetje werd geboren. Als het een meisje was deed men net of er niets gebeurd was. In Chichicastenango is er veel veranderd; meisjes worden nu ook onderwezen en geleerd om te spreken.

Een drukkende vorm van discriminatie die de vrouwen wel ervaren is dat ze maximaal 60% verdienen van de vergoeding van mannen voor het zelfde werk (Hall 2008:1). De vrouwen verdienen bijvoorbeeld Q25 waar de man Q40 zou ontvangen. Verder ondervonden ze in de buitenwijken geen racistische problemen of discriminatie omdat ze alleen staan. Het heeft zelfs soms voordelen vertelde Carmen Tiam Ambrocio. Je hoeft minder contributie te betalen in de gemeenschap of voor bijvoorbeeld water. Ook wordt er in de kerk wel eens geld ingezameld.

FHH in Chichicastenango

Vrouwen willen zich tegenwoordig graag (economisch) organiseren. Daar is minder weerstand tegen als een aantal jaren geleden maar op steun van autoriteiten hoeven ze niet te rekenen. Een reactie van de autoriteiten volgens Olivia Suar was; 'Als die vrouwen het zo graag alleen willen, dan zoeken ze het ook maar lekker uit!'

Als een vrouw alleen is wordt ze soms gedwongen buitenshuis te werken. Het valt haar zwaar maar zorgt ook voor een slecht 'vrouw zijn'. Sandra heeft een tijd als verpleegster in de buitenwijken gewerkt. Ze vond het heel fijn werk maar zat telkens aan haar kinderen te denken. Ook een nichtje van Sandra heeft een cursus voor haar werk om deze reden stop gezet. De omgeving kan het zien als slecht moederschap omdat ze haar kinderen zo in de steek laat.

Het zelfbeeld

Vrouwen krijgen de schuld van een scheiding, ook al is de man er zelf van door gegaan of heeft hij een andere vrouw. Als de vrouw, vanwege de zware last van een zwangerschap, om familieplanning vraagt wordt ze uitgemaakt voor hoer. Al deze negatieve invloeden van buitenaf maken dat vrouwen 'mentaal ziek worden en een laag eigenwaarde en zelfvertrouwen hebben' zegt Sandra. Ze zei dat ze soms heel graag onzichtbaar wil worden en verdwijnen om nergens over na te hoeven denken en de schuld van te krijgen.

Werk is tegelijkertijd een belangrijke factor in eigenwaarde en genot. Sandra werkte een tijd als sociaal werkster in een buitenwijk. Het investeren in een opleiding, een goede baan en een toekomst voor de vrouw en het huishouden is ook een investering in eigenwaarde en zelfvertrouwen zegt Sandra. Josefina heeft dit ook ingezien en is nu een opleiding aan het volgen. Die vertelde me, terwijl er dikke tranen van haar wangen rolde, dat ze een grote puinhoop van haar leven heeft gemaakt en er nooit in geslaagd is een familie voor zichzelf op te bouwen.

De vrouwen onderwaarden heel erg hun eigen kunnen en werkzaamheden. Juan Jose wordt zeer gewaardeerd doordat hij een betere baan heeft, zijn school heeft afgemaakt en een man is. Dat de vrouwen zelf ook geen moment rust hebben en lijden schijnt er niet toe te doen.

Volgens Sandra ligt er ook veel geestelijke druk op een alleenstaande moeder omdat ze vader en moeder tegelijk moet zijn. Ook is het een grote lichamelijke last omdat ze al het werk en huishoudelijk werk moet doen en voor de kinderen en kleinkinderen zorgen.

§ 5.5 Wel of geen nieuwe man

De essentie van deze paragraaf is aangeven welke redenen vrouwen hebben om wel of geen nieuwe man te nemen. Een vrouwelijk medewerkster van Paderuchi vertelde me dat mannen de vrouwen tegenwoordig beschouwen als gebruiksobject en totaal geen respect meer voor ze hebben.

Vrouwen hebben over het algemeen geen behoefte aan een nieuwe man. Er is weinig tot geen vertrouwen in mannen. Ze hebben nu andere dingen aan hun hoofd zoals werken en voor de kinderen zorgen. Daarnaast willen mannen eigenlijk geen vrouw die al kinderen heeft. Olivia Suar is nog wel een keer getrouwd maar ook weer gescheiden omdat het karakter van de man niet beviel en ze al gewend was alleen te leven. Alleen Olivia Sinté Morales wilde graag een nieuwe man omdat ze het leven met man economisch makkelijker vond. Wel gaf ze toe dat ze zonder man veel meer vrijheid heeft om te doen wat ze wil. Ana wil wel een man maar alleen als hij lief voor haar is en haar leven leuker maakt in plaats van moeilijker. Ze straalt veel meer zekerheid en is veel vrolijker dan de andere vrouwen die ik gesproken heb en leeft een lekker leven van luxe en uitgaan.

Vrouwen worden heel erg beperkt in hun doen en laten omdat ze overal toestemming van de man voor nodig hebben. Als de man afwezig is vallen dit soort beperkingen weg. Mannen gedragen zich volgens vrouwen over het algemeen slecht. Met hen in huis is er veel gescheld en geschreeuw, ze slaan de vrouw en drinken te veel. Hij is de baas in huis maar doet in principe niets goeds. Volgens Lisa Vargas zijn vrouwen ook veel verantwoordelijker. Ze zorgen goed voor hun familie, komen hun beloftes na en betalen hun schulden op tijd af.

Vrouwen vertelden me ook dat het leven met man meer geld kost omdat hij veel geld uitgeeft aan drank en andere vrouwen en zij zo geen controle heeft over de uitgaven, eten, educatie en de opvoeding van de kinderen. Ook heeft ze niet meer te maken met geweld. Dit geeft duidelijk weer dat ook een MHH zijn kwetsbaarheid heeft en zeker armoede in relatieve zin vertoont.

Hoofdstuk 6 Afsluiting en conclusie

Na kennisgemaakt te hebben met Sandra, Lisa, Miriam, Lorena, Olivia, Maria en de andere FHH van Chichicastenango is het nu tijd om al hun verhalen in te zetten bij het beantwoorden van de centrale vraag. Om dit te kunnen doen moet de economische en sociaal-culturele positie van de FHH in Chichicastenango duidelijk worden.

Uit hoofdstuk één kan opgemaakt worden dat de FHH in Chichicastenango niet een homogene groep is. Om te beginnen zijn er vijf redenen van ontstaan. Een vrouw waarvan de man is overleden wordt anders bekeken dan een vrouw waarvan de man haar heeft verlaten of wanneer ze hem zelf verlaten heeft. In de laatste twee gevallen wordt de vrouw er altijd voor aangekeken en dat zorgt dat ze in een negatief daglicht komt te staan. Daarnaast geeft het type FHH ook een onderscheid weer. Het wonen met vader en moeder in een ouderlijk huis of helemaal alleen met drie afhankelijke kinderen maakt een groot verschil in inkomsten, uitgaven en de verdeling van huishoudelijk werk. Binnen de kenmerken van FHH bestaan veel overeenkomsten maar ook veel onderscheid. De meesten FHH wonen in de rurale gebieden van Chichicastenango, zijn inheems en hebben weinig scholing gehad. Toch verschillen ze in huisvesting, faciliteiten, aantal leden, bronnen van inkomsten. Sommige vrouwen hebben geen kinderen, een ander wel acht. Sommige huizen zijn van planken, andere van steen. Sommige hebben geen stromend water, anderen hebben een fornuis, elektriciteit, riool en stromend water. Maar alle FHH kunnen zich in deze situatie wel beperkt ontwikkelen en bijna alle FHH waren erg beperkt in hun comfort en rijkdom.

Hoofdstuk twee gaat helemaal over inkomsten en uitgaven en hoe deze binnen een FHH geregeld zijn. Bij alle FHH waren de inkomsten te laag om de uitgaven te dekken, behalve Ana. Educatie, ontspanning en feest is niet weggelegd voor FHH en zelfs voor een doktersbezoek of medicijnen is bijna geen geld. Veel FHH hebben een (of meerdere) leningen afgesloten om in hun behoeften te voorzien. Sandra heeft een lening afgesloten om haar zoon naar school te laten gaan en Lisa heeft een lening om een huis van steen te kunnen laten bouwen. Sommige vrouwen hebben een lening bij een organisatie zoals Paderuchi om in hun productie van ambacht te investeren en zo een bron van inkomsten te creëren. Een enkele gelukkige, zoals Miriam, krijgt hulp van buitenaf. Ana had eerder haar twee zoons in de VS die haar geld stuurden. Verder zijn de vrouwen bijna allemaal zelfstandig ondernemers in de informele industrie wat heel hard werken is voor

FHH in Chichicastenango

weinig geld. Alleen Ana en Juan Jose werken in de formele industrie en de hoeveelheid geld die zij verdienen is dan ook aanzienlijk hoger en kan bijdragen aan een comfortabeler leven.

Hoofdstuk drie beschreef de rolverdeling van huishoudelijk werk, sociale relaties, het netwerk van de vrouwen, het beeld en zelfbeeld wat er over FHH bestaat en tot slot waarom de vrouwen wel of geen nieuwe man zoeken. Het huishoudelijk werk komt vooral ten laste van de vrouwen. Ook de jonge kinderen helpen mee en sommige vrouwen, zoals Lorena, sporen ook hun zoon aan om mee te helpen. De sociale relaties leken op het eerste gezicht goed maar toch blijkt er veel ruzie, jaloezie en spanning te heersen, zowel binnen als buiten de FHH. Er zijn vaak schoondochters of stiefmoeders in het spel die zich helemaal niet of juist veel en op een vervelende manier met het huishouden bemoeien. Binnen het huishouden bestaat er ook onenigheid over geld, werk of sociale gebeurtenissen wat extra druk legt op het huishouden. Het netwerk heeft weinig toegevoegde waarde op financieel gebied. Weinig mensen zijn bereid goederen of geld te lenen, laat staan dit zonder vergoeding te geven. Daarnaast discrimineren arme mensen andere arme mensen en sommige vrouwen praten slecht over andere vrouwen. Veel van de FHH besluiten daarom zich met niemand te bemoeien en niemand bij hun privé leven te betrekken om roddels en schaamte te voorkomen. Sommige organisaties hebben een hele positieve invloed op economisch en sociaal niveau en vooral ook het geloof geeft de vrouwen veel houvast in moeilijke tijden. Vrouwen zijn vooral heel onzeker over hun eigen kunnen en zijn gewend om op neer gekeken te worden. De man neemt nog altijd een belangrijkere plaats in en de vrouwen cijferen zichzelf weg. In de samenleving wordt vaak ook slecht over een FHH gedacht maar soms heeft het ook z'n voordelen, bijvoorbeeld bij het betalen van gemeenschapsbelasting. Discriminatie voelden de vrouwen weinig gebaseerd op ras maar wel op financieel gebied. Ze verdienen meestal zo'n 40% minder dan mannen voor hetzelfde werk.

Chichicastenango blijkt inderdaad een inheems dorp waarvan de bewoners zich vooral in de buitenwijken bevinden. Ze leven van de agricultuur en verkoop van ambachtswerk, waarvan de concurrentie hoog is. De huizelijke faciliteiten in deze buitenwijken zijn laag maar ook educatie en infrastructuur is problematisch. De FHH hebben het door deze omstandigheden erg moeilijk en worden op vele vlakken benadeeld. De theorie bevestigt dit. Vrouwen verdienen minder, hebben een krap netwerk, worden gediscrimineerd en het *machismo* is een last in publieke en privé sfeer. Toch is de afwezigheid van de man soms een opluchting door minder geweld, onderdrukking en alcoholisme. De twee kanten van een FHH worden hierdoor duidelijk belicht.

FHH in Chichicastenango

De conclusie is dat de economische positie van FHH zwak is. Het is voor haar en het huishouden vechten om te overleven. De vrouwen zijn bijna allemaal zelfstandig ondernemers, werken dus in de informele industrie, wonen vaak ver buiten het dorpscentrum, verdienen minder dan mannen en moeten extra hard werken om geld te verdienen voor het onderhoud van het huishouden. De inkomsten dekken nooit de kosten die het huishouden heeft. Leningen zijn een tijdelijke oplossing maar kosten ook veel geld om af te lossen. Andere leden van het huishouden helpen mee met het genereren van inkomsten. De dubbele taak van werk voor inkomsten en huishoudelijk werk is erg zwaar voor vrouwen.

De sociaal-culturele positie wordt vooral bepaald door de positie van de vrouw, het sociale milieu en het beeld en zelfbeeld van de vrouwen. In Guatemala hebben vrouwen niet het voorrecht op educatie en ontwikkeling. De vrouw wordt door haar vader en moeder aangeleerd om respectvol en onderdanig te zijn aan haar man. De vrouw is vaak onvoldoende voorbereid om alleen beslissingen te nemen en haar huishouden emotioneel en financieel te steunen. Daarnaast hebben ze een slecht imago en weinig eigenwaarde. Het netwerk is dan ook van beperkte waarde. Tegenwoordig worden er vanuit de regering, maar vooral vanuit NGO's en andere organisaties, workshops en toespraken gegeven aan vrouwen. Dit moet de vrouwen helpen hun eigen krachten te ontdekken, hiermee aan de slag te gaan en zelf de touwtjes in handen te nemen.

Het antwoord op de centrale vraag is dat de economische en sociaal-culturele positie van FHH erg zwak is. De zogenaemde indicatoren van armoede zijn bij FHH duidelijk te zien. In veel van de gevallen komen de vrouwen veel te kort aan scholing, financiële middelen, zelfvertrouwen en hulp om voor zichzelf en het huishouden kansen voor de toekomst te creëren. Het werk wat ze doen is deel van de informele industrie met lage betaling en geen sociale verzekering en voorzieningen. Ze hebben weinig sociale contacten waar ze steun bij kunnen zoeken op economisch of sociaal gebied, er zijn veel verstoorde relaties en de gemeenschap lijkt alleenstaande vrouwen ook niet altijd te accepteren. Vaak lijkt het geloof het enige houvast wat ze hebben. Er zijn wel organisaties die de vrouwen steunen en helpen ontwikkelen. Hopelijk bevordert dit in de toekomst de kansen die de vrouwen voor zichzelf en hun huishouden weten te creëren waardoor de cyclus van armoede en achterstand voor de FHH onderbroken kan worden. De situatie is niet meer zoals een aantal jaren geleden maar er zullen structurele veranderingen moeten plaatsvinden om zelfstandige vrouwen te creëren en het lijden van alleenstaande vrouwen en hun huishoudens te verminderen.

FHH in Chichicastenango

Het doel van dit onderzoek was het opvullen van hiaten in de wetenschappelijke kennis over dit onderwerp en het toetsen van de kwetsbaarheid van FHH in Chichicastenango, Guatemala. De eerste doelstelling is bereikt door het behandelen van het verhaal van achttien FHH in Chichicastenango. Zij hebben allemaal een eigen ontwikkeling doorgemaakt en zijn daardoor waardevol voor dit onderzoek. Alle nieuwe informatie heeft kunnen bijdragen aan een volledige beschrijving van de FHH in Chichicastenango. De tweede doelstelling is behaald omdat het antwoord op de centrale vraag is gegeven. De kwetsbaarheid van FHH in Chichicastenango is hoog op economisch en sociaal vlak omdat de vrouwen vaak niet de kracht en motivatie hebben om de situatie van het huishouden in eigen hand te nemen en hebben er geen vertrouwen in dat ze uit deze uitzichtloze situatie kunnen ontsnappen.

In Bijlage 2 is een samenvatting te vinden in het Spaans.

Bibliografie

Allen, T. Thomas, A.

2000 Poverty and Development into the 21st Century. Oxford University Press in association with The Open University. Milton Keynes, United Kingdom.

Arias, E. Palloni, A.

1999 Prevalence and Patterns of Female Headed Households in Latin America: 1970-1990. *Journal of Comparative Family Studies*, Vol. 30 Issue 2, p257-279.

Boeije, H.

2005 Analyseren in Kwalitatief Onderzoek: Denken en Doen. Boomonderwijs.

Campos, W.

2009 Een vriend uit Antigua, Guatemala.

Chant, Sylvia

1985 Single-Parent Families: Choice or Constraint? The Formation of Female-Headed Households in Mexican Shanty Towns. *Development and Change*, volume 16 (4), January.

1991 Women and Survival in Mexican Cities; Perspective on gender ,labour, markets and low-income households. Manchester University Press, Manchester UK.

1992 Gender and Migration in Developing Countries. Belaven Press, London.

2003 Female Household Headship and the Feminisation of Poverty; facts, fictions, and forward strategies. *New Working Paper Series*, issue 9, May. Gender Institute.

2007 Gender, Generation and Poverty; Exploring the Feminisation of Poverty in Africa, Asia and Latin America. Edward Elgar Publishing.

FHH in Chichicastenango

Chant, S. Craske, N.

2003 Gender in Latin America. Rutgers University Press, New Jersey.

Chen, S. Ravallion, M.

2007 Absolute Poverty Measures for the Developing World, 1981-2004. Development Research Group, World Bank, Washington D.C. PNAS. Vol. 104, Nr. 43 : 16757-16762.

Comision Interamericana de Derechos Humanos (CIDH)

2003 Hoofdstuk 5; La Situacion de la Mujer. Guatemala. Blz 1-18

Concise Oxford English Dictionary

2002 10th edition of the Dictionary. Edited by Judy Pearsall. Oxford University Press. Oxford, England.

Finley, Ashley P.

2007 The 'graying' of Mexico and it's impact on Female-Headed Housholds'. Dickinson College. *Latin American Reseach Review*, Vol. 42, nr. 3, October.

Gomez Jara, F.

2009 College 'Inleiding in de culturen en samenlevingen van Latijns-Amerika en het Caribisch gebied' 20-05-2009.

Gonzales de la Rocha, Mercedes

1994 The Resources of Poverty; Women and Survival in a Mexican City'. Blackwell publishers, Cambridge USA.

1995 The urban family and poverty in Latin America'. *Latin American Perspectives*, issue 85, vol. 22, nr. 2, Spring 1995, 12-31.

Hall, M.

2008 Gender Inequality in Guatemala

Hoffmann, J.P

2006 Family Structure, Community Context and Adolescent Problem Behaviors. *J Youth Adolescence* 35: 867-880. Original Paper. Springer Science & Business Media Inc.

FHH in Chichicastenango

John Iceland

- 2003 Why Poverty Remains High: the Role of Income Growth, Economic Inequality, and Changes in Family Structure, 1949-1999*. *Demography*, Vol. 40, Nr. 3: 499-519.

McIlwaine, Cathy. Willis, Katie.

- 2002 Challenges and Change in Middle America: Perspectives on Development in Mexico, Central America and the Caribbean'. Institute of British Geographers Developing Areas Research Group. Pearson Education.

Morgan, Robin.

- 1996 Sisterhood is Global; The International Women's Movement Anthology'. Feminist Press.

Ordoñez, Claudia

- 2005 Consultoria en el Marco del programa de apollo al desarrollo rural en Chichicastenango (Paderuchi). *El rol de la mujer en el area rural de Guatemala*. Blz 1-20.

Rodgers, Harrell R.

- 1990 Poor women, poor families; the economic plight of America's female-headed households'. Jr. M.E. Sharpe Inc., New York.

Sanabria, H.

- 2007 The anthropology of Latin America and the Caribbean. Pearson Education, Inc.

Schuurman, Frans J.

- 2001 Globalization and Development Studies: Challenges for the 21st Century'. SAGE.

World Bank

- 2000 Panama Povert Assessment. Priorities and Strategies for Poverty Reduction. A world Bank Country Study. The World Bank. Washington, D.C.

Young, Kate.

- 1993 Planning Develoment with women; making a world of difference'. The Macmillian Press LTD. Londen.

FHH in Chichicastenango

Ypeij, A.

1995 Overleven, Ondernemen. Vrouwelijke en mannelijke micro-producenten in Lima, Peru.

Thesis Publishers Amsterdam. Blz 1-166.

Chichicastenango website

<http://www.inforpressca.com/chichicastenango/> (24-06-2009)

CIA Factbook

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gt.html>

Kaarten

www.images.google.nl (21-06-2009)

www.moon.com (23-06-2009)

Single Mother – Baloo (10-12-2008)

<http://www.poemhunter.com/poem/single-mother-2/>

Bijlage 1 Reflectie verslag

Achteraf gezien was het schrijven van deze thesis een hele leerzame ervaring. Het was erg zwaar en ik heb me over veel obstakels heen moeten zetten. De voorbereiding ging alles behalve vlekkeloos. Het theoretisch kader heeft me acht weken bloed, zweet en tranen gekost en dat was nog maar het begin. Komende van het HBO had ik totaal geen houvast en geen idee waar ik beginnen moest. Stap voor stap heb ik het kader op papier weten te zetten, al kwam ik er bij het schrijven van de thesis al snel achter dat de structuur toch nog niet duidelijk en hij niet volledig genoeg was. Ik had met alles het gevoel steeds achter de feiten aan te lopen. Het zou fijn geweest zijn meer theoretische begeleiding in de vorm van colleges of workshops gehad te hebben.

De reis naar en het verblijf in Guatemala was geweldig maar ook met ups en downs. Het was erg bijzonder om dieper in de de Guatemalteekse cultuur te duiken en met de organisaties naar de buitenwijken af te reizen om de mensen in hun leefomgeving te kunnen spreken. Onderweg had ik ook de kans met mijn collega's over mijn land en cultuur te praten dus het werd een uitwisseling die voor allen heel waardevol was. Ik heb nog steeds contact met een aantal huishoudens en hoop die in de toekomst nog eens op te kunnen zoeken. Het wonen in een gastgezin is errug leuk en leerzaam, jammer alleen dat ik daar met nog drie Nederlandse meisjes zit. Dit maakte het contact wat minder intensief.

Omdat ik geen theoretische achtergrond over veldwerk had wist ik niet wat me te wachten stond. Het was dan ook even zoeken naar wie ik wilde spreken, wat ik ze wilde vragen en hoe ik dat op papier ging zetten. De verschillende onderzoeksmethoden vond ik lastig te onderscheiden en te gebruiken. Ook had ik meer gestructureerd te werk willen gaan met vragenlijsten en schema's. Het vervelende daarvan nu is dat ik nog veel gaten in mijn informatie heb en meer details voor mijn thesis had willen verzamelen. Een deel heeft ook te maken met angst en schaamte omdat ik, uit ondervarenheid nog vrij verlegen tegen over de vrouwen stond. De persoonlijke onderwerpen vond ik lastig en heb vaak niet voldoende door durven vragen. Ik denk dat ik veel van deze problemen kan voorkomen door bij de volgende thesis van te voren al bezig te zijn met de hoofdstuk en paragraaf indeling die ik in het stuk zou willen hanteren. Deze focus maakt duidelijk welke informatie ik nodig zal hebben. Het bezoek van Gerdien Steenbeek was wel een geruststelling en steuntje in de rug.

FHH in Chichicastenango

Ook ben ik denk ik heel erg gegroeid in het ‘onderzoeker zijn’. In het begin liep ik wat verloren rond maar tegen het einde van mijn verblijf voelde ik me steeds meer een antropoloog worden. Ook ben ik een rustig en gevoelig persoon waardoor ik wel het vertrouwen van de vrouwen hebben weten verkrijgen en een band met ze heb kunnen opbouwen. Toch blijf je wel een beetje de buitenlander. Dit onderscheid maakt dat je niet snel als ‘een van hen’ gezien zal worden en ze soms proberen de mensen in Guatemala de situatie uit te buiten. Hier heb ik wel last van gehad. Wel was ik erg blij met de, over het algemeen, redelijke punctualiteit van de mensen met betrekking tot afspraken en op tijd komen.

Bij het schrijven van de thesis zag ik steeds meer mijn achterstand in kennis en ervaring in kwalitatief onderzoek. Ik heb het week bij week bekeken en gewerkt met de uitleg en tips die ik tijdens het schrijven heb ontvangen. Het moeilijkst vond ik het logisch verwerken van de informanten, structuur aanbrengen in het geheel en terug te verwijzen naar de literatuur. De problemen die ik heb gehad deden wel af aan het plezier wat bij het schrijven van een thesis zou moeten komen kijken. Ik heb nu achteraf wel een goed beeld over hoe het had gemoeten en denk hier volgend jaar zeker baat bij te hebben.

Nu het werk gedaan is ben ik heel erg trots en blij met het resultaat. Ik ben trots op mezelf dat ik me door alle moeilijkheden en tegenslagen heen heb weten te slaan en ik ben heel erg blij met deze zeer leerzame ervaring. Ik ben heel erg gegroeid als persoon en denk hier in Nederland meer te kunnen waarderen wat we hebben en me minder druk te maken om de niet belangrijke dingen in het leven. Ik voel me echt gelukkig met de warmte en liefde die de mensen in Chichicastenango me gegeven hebben en hoop dit in mijn hart te kunnen bewaren en het op een dag terug te geven aan hen.

Dieuwertjede Beer (ik) in Traje Tipico in de tuin van Sandra.

Bijlage 2 Samenvatting in de taal van het onderzoeksgebied

Resumen del tesis en el idioma del lugar de la investigación (Español).

Familias Matrifocales en Guatemala: ¿Su posición se caracteriza por fuerza o incapacidad?

Mujeres, según la teoría, son las habitantes más pobres del mundo. Mujeres supuestamente transmiten la pobreza a sus niños y así mantienen el ciclo de la pobreza. Ellas son las que menos reciben una educación y son discriminadas al nivel del trabajo y el salario. El trabajo que hacen ellas casi siempre es parte de la industria informal y ellas reciben una tercera parte menos salario que los hombres por hacer el mismo trabajo (Gonzales de la Rocha 1994:187). Pobreza existe de dos partes, una parte absoluta y una parte relativa. La parte absoluta se relaciona con ingresos y la parte relativa con la desigualdad.

Las Familias Matrifocales (a partir de ahora FM) existen frecuentemente en el mundo. La definición del FM que uso en este tesis es: 'Una union económica en que el hombre como cabeza de la familia es permanentemente ausente y no tiene un (visible) puesto social o economico'. Lo que quería investigar es como esta la situación de esas FM en Chichicastenango. Son fuertes o debiles economicamente y socialmente? Es sierto que la FM experimienten una pobreza absoluta o relativa o las dos?

La investigación para este tesis sucedió en Chichicastenango, Guatemala. Chichicastenango es un pueblo de 101,864 habitantes. El 95% de las habitantes se considera indígena y solo 5% no-indígena. De la poblacion un 85% vive en los 80 cantones del pueblo y su estilo de vida es campesino. En esos areas las familias normalmente cohabitan. Las religiones mas importante son la Evangelica, Catolica y la religion Maya. En Latina-America el machismo y marianismo interactúan, que produce una subordinación y dependencia de la mujer al hombre.

Los objetivos de este estudio era llenar los vacíos en la conocimiento sobre las FM y determinar la vulnerabilidad de las FM en Chichicastenango, Guatemala. Despues de dos meses de investigación puedo decir que logre los objetivos. Primero por que colleccioné mucha información sobre varias FM en Chichicastenango que contribuyó mucho a la formulación de una conclusion sobre este tema. Aparte de esto puedo explicar como es la situación de las FM en Chichicastenango, que era el segundo objetivo.

FHH in Chichicastenango

La situación económica de las FM es muy débil. Sin educación ellas solo pueden trabajar en agricultura, artesanías (ventas) y como trabajadora doméstica. Esta industria informal no las facilita con ingresos estables y seguro social. La competencia es alta y la paga es muy baja. Ellas tienen que trabajar duro para poder mantener a su familia. Normalmente los otros miembros de esas familias también necesitan trabajar para contribuir y apoyar al mantenimiento de la familia. Los ingresos nunca cubren los gastos y por esta razón muchas FM tienen un (o varios) créditos que les ayuda a tener sus facilidades básicas. Una desventaja de estos créditos es que tienen una tasa de interés alta. El resultado es que las mujeres siguen desembolsando estos créditos por todas sus vidas.

La situación social-cultural se deja describir con frágil. En la sociedad existe todavía un prejuicio que una mujer sola es una mala mujer. Aunque fue el hombre que dejó a su familia, es la mujer que le condenan. Estar sola en un país machista pone mucha presión en la autoestima de la mujer. Las mujeres se sienten abandonadas y débiles. No tienen la mentalidad de poder estar sola y les falta también una red poderosa. En Guatemala también hay muchos problemas familiares y las relaciones dentro y fuera de las FM parecen delicadas y acosadas. Para las mujeres esta situación es una lucha diaria contra sus mismos y la sociedad. Afortunadamente hay unas organizaciones que les empezaron a ayudar a desarrollar económicamente y socialmente.

Las FM en Chichicastenango son pobres en una forma absoluta y relativa. La pobreza absoluta provoca que las familias no tienen muchas facilidades y oportunidades para incrementar sus ingresos y desarrollar económicamente. La pobreza relativa significa que ellas tienen una imagen mala y autoestima baja que las detiene de tomar los pasos y los riesgos necesarios para desarrollarse.

Ojalá que la representación de las mujeres solteras se cambiará en los años que vienen y al mismo tiempo la autoestima de las mujeres. También cambios estructurales en la educación y en el empleo de las mujeres es indispensable para el desarrollo de ellas. Es muy importante que ellas se desarrollen en la forma económica y social por que las familias dependen de ellas.

Bijlage 3 Overzicht van FHH

In de volgende overzichten heb ik geprobeerd een groot deel van de FHH, waar ik de meeste informatie over heb, per kenmerk (familie, huis, werk/educatie en netwerk) weer te geven. Zo kan er beter overzicht verkregen, meer detail geboden worden over hoofdstuk 3 t/m 5 en beter een conclusie getrokken worden. Daarnaast biedt het een samenvatting van de meest belangrijke aspecten van een FHH en een schema om op terug te vallen als snel iets opgezicht moet worden.

Familie

<u>Huishouden</u> Naam → Kenmerk ↓	Sandra (47 jr)	Nicola (36 jr)	Miriam (29 jr)	Ana (45 jr)	Carmen Tiám Ambrocio (39 jr)	Olivia Sinté Morales (58 jr)	Lisa Vargas (58 jr)	Olivia Suar (70 jr)	Maria Concepcion (24 jr)	Michel Chumil (18 jr)	Lorena Panjoj Sakik (?)
Hoeveel kinderen heeft de vrouw	4 kinderen	1 kind	3 kinderen	2 zoons	3 kinderen	6 kinderen	8 kinderen	6 kinderen	Geen	Geen	1 zoon van 10, ze weet zelf niet hoe oud ze is
Aantal leden van het FHH	6 personen	3 personen	4 personen	1 persoon	6 personen	2 personen	2 personen	4 personen	7 personen	6 personen	7 personen
Wie wonen er in het FHH	Moeder, 3 kinderen, 2 kleinkinderen	Oma, moeder, kleinkind	Moeder en 3 zoons	1 persoon	Opa, Carmen, 3 kinderen, broer	Moeder met 1 kind	Moeder met haar dochter al heeft die wel een eigen woonruimte	Moeder, 2 kinderen en een nichtje	Vader, moeder, Maria, zus, 3 broers	Vader, Moeder, Michel, 2 broertjes, 1 zusje	Vader, Moeder, 3 broers, Lorena, haar zoon

FHH in Chichicastenango

Type FHH	2 Female Headed extended Household en Josefina 8 Embedded Female Headed Unit	8 embedded female headed Household	1 Lone Mother Household	3 Lone Female Household	2 Female Headed Extended Household	1 Lone Mother Household	1 Lone Mother Household.	2 Female Headed Extended Household	9 Onge-trouwde dochter die in haar ouderlijk huis verblijft	9 Onge-trouwde dochter die in haar ouderlijk huis verblijft	8 embedded female headed Household
Hoe lang alleen?	27 jaar	3 jaar (dat hij dood is)	3 maanden	6 jaar	16 jaar	22 jaar	25 jaar	30 jaar	Nooit getrouwd	Nooit getrouwd	Al vanaf dat ze zwanger was, 11 jaar.
Reden van scheiding	Relaties gingen niet goed	Eerst gescheiden, toen man dood	Man verongelukt op zijn werk (bus)	Relatie niet goed, zij wilde terug naar Guatemala, hij niet	Man naar VS en nooit meer iets van gehoord	Haar man is er met een ander van door gegaan	Man is weg gegaan omdat ze niet meer kinderen wilde	Man vermoord tijdens conflict jaren '80	n.v.t. ze droomt over een gelukkig gezin, 2 kinderen, geen problemen	n.v.t. had een vriendje maar dat is over en heeft dus geen trouw-plannen	Man wilde niet voor kind zorgen, weg toen Lorena zwanger was
Hoe zijn de relaties	Goed, slecht alleen met zoon en schoondochter die niet bij hen wonen	Heel goed, ze zijn heel lief met elkaar en delen alles	Goed. de jongens verzorgen is zwaar. Haar ouders zijn heel lief	Met de kinderen moeilijk, de oudste zoon is nooit terug gegaan	Goed, iedereen is erg solidair.	Goed maar wel problemen met half broers en zussen	Goed, ze is ook beleefd tegen haar ex. Geen contact met stiefmoeder.	Goed, alles is rustig nu	Goed maar als het op geld aan komt soms met veel stress en vader drinkt veel	Buiten de gewone irritaties geen problemen	Goed, heeft haar hele leven bij haar ouders gewoond
Wil ze graag een nieuwe	Nee, niet Sandra, niet	Nee zij is daar geheel	Heb ik niet naar	Ja wel graag een nieuwe	Nee, niet nu dat ze alles	Ja het leven met	Absoluut niet! mannen	Nog 1 keer getrouwd,	Ze wil niet de eerste de beste	n.v.t	Nee, mannen <i>kosten</i> geld,

FHH in Chichicastenango

man?	Josefina: mannen brengen kinderen en ongeluk	niet mee bezig en vind ook niet dat een vrouw een man nodig heeft	gevraagd, is het niet de tijd voor	man/liefde maar dan een die verantwoor- delijk en lief is!! En waar vindt je die..	overleefd heeft. Ze wil geen man meer	man was beter volgens haar, al had z e minder vrijheid	zijn veel overlast. Ze leeft ook mee met vrouwen waarvan man naar de VS is.	karakter van man vond ze niks. Nu wil ze geen nieuwe man meer	trouwen. Haar moeder zit wel te pushen; tijd om te trouwen anders vindt ze nooit een man.		hebben geen respect en gebruiken de vrouwen. Ze heeft liever alles zelf in de hand!
Er is last van ziekte?	Ja vooral Sandra heeft last van haar ruggenwervels	Nicola heeft last van het ongeluk	Nee	Nee	Niet ernstig, zoon ziek op bed en geen geld voor dokter of medicijnen	Niet echt , ze zegt nu alleen op de dood te wachten	Na de scheiding minder maar wel diabetes, geopereerd.	Niet duidelijk, wel heel moeilijk, ver- en duur naar de dokter	Eten medicinale planten, 1x per maand bezoek van dokter in gemeenschap	Haar vader heeft al 11 jaar last van maagvlies- ontsteking, koopt zelf medicijnen. Moeder veel hoofdpijn	Haar ouders zijn oud en de dokter komt 1x per maand.
Ervaren ze discriminatie?	Heel erg, vrouwen, mannen, kinderen en eigen familie! Een vrouw moet sterk zijn dit te overwinnen (slecht voor eigenwaarde!)	Nee	Nee	Nee	Weinig. In de cantones is men solidair. heeft soms zelfs voordelen: minder contributies. Alleen in salaris;	Zonder man betekent meer vrijheid	Veel slecht over FHHH gepraat, ze praat zelfs met niemand om roddels te voorkomen. mannen willen geen vrouw met kinderen.	Vrouwen economisch georganiseerd; mannen verdienen meer. Autoriteiten discrimineren tegen inheemsen: 'zoeken het	Ze stemt niet omdat de autoriteiten je nog niet eens goede dag zullen zeggen. vrouwen moeten hard werken om gezien te worden,	Ze zegt dat sommige mannen wel lastig zijn maar dat velen ook wel open zijn naar vrouwen toe. Ze vindt het wel fijn om zonder	Mannen helpen niet veel mee, buiten werk komt alles op de schouders van de vrouwen.

FHH in Chichicastenango

					mannen verdienen meer (30%)		Vrouw gehoorzaamt niet aan man.	maar uit, ze willen het zelf doen'	mannen geven niks om ze	mannen met vrouwen te praten	
Welke religie hebben ze?	Katholiek	Evangelisch	?	Evangelisch	Christelijk	Christelijk	Katholiek	?	Christelijk	Maya, praktiseren ze soms	Christelijk (kerk)
Familie in de VS?	Nee (allen ex man Josefina die al een nieuw gezin heeft)	Nee	Nee	Ja; ex-man en 2 zoons maar er is geen werk dus geen geld om op te sturen	Nee (alleen ex-man maar daar heeft ze niks aan)	Nee	Nee	Zoon woonde in VS,,nu terug want verdiende niks	Nee	Nee	Nee

FHH in Chichicastenango

Huis

<u>Huishouden</u> Naam → Kenmerk ↓	Sandra (47 jr)	Nicola (36 jr)	Miriam (29 jr)	Ana (45 jr)	Carmen Tiám Ambrocio (39 jr)	Olivia Sinté Morales (58 jr)	Lisa Vargas (58 jr)	Olivia Suar (70 jr)	Maria Concepcion (24 jr)	Michel Chumil (18 jr)	Lorena Panjoj Sakik (?)
Welke faciliteiten heeft het huis?	Een keuken, 2 slaapkamers, een binnenplaats, toilet/douche en wasbakken	Huiskamer, keuken, slaapkamer, dakterras (te leen)	3 kamers, keuken, wasbakken, tuin en binnenplaats	Grote huiskamers, 3 slaapkamers, keuken, kamer voor in huis om les te geven, grote tuin, badkamer, parkeerplaats	?	Het is voor de helft van hout en voor de helft van baksteen	Keuken, slaapkamer, tuin, veranda, tuinhek	Ze hebben het huis en een stukje grond	4 kamers, keuken, tuin met bomen en planten	Het huis is van planken. Het heeft ook een keuken apart en slaapkamers	Het huis is een erfgoed van haar groot-ouders en hebben allen een eigen kamer
Hoe zijn de slaapkamers verdeeld?	2 kamers, 1 voor Juan Jose alleen, de andere voor Sandra, Romelia, Josefina, Nohemi en Julian (2 bedden)	Er is een slaapkamer voor alle 3 en een andere voor een nichtje die er ook woont	Ze sliepen met z'n vijfen, nu met z'n vieren in een slaapkamer, alle bedden staan bij elkaar en	Ze slaapt alleen en heeft ook niemand in haar huis wonen, daar heeft ze geen zin in	?	?	Ze woont en slaapt er alleen, haar dochter heeft een eigen huis die er naast staat	?	Ouders, jongens en meisjes apart	3 kamers; 1 voor vader, moeder, zusje (14). Andere: twee broertjes (16,18jr) en kamer voor oma en	Ze hebben allemaal een eigen slaapkamer: ouders, broers, Lorena

FHH in Chichicastenango

			worden gedeeld.							Michel)	met zoon
Wat staat er in de tuin?	Waslijnen, waterbakken, bomen, planten en struiken	Niks, gras	Bomen, wc.	Een bankje, gras en wat kippen	?		Niets, wat gras	In de tuin lopen kippen, vruchten bomen.	Bomen en planten maar geen fruit bomen		?
Waar ligt het huis?	Achter een instituut achter de grote weg, aan het eind van een zijsteegje	Op een heuvel aan de rand van Chichi, moeilijk bereikbaar voor de oma en Nicola vanwege gezondheid	Het ligt in een buitenwijk en vanaf de weg nog een kwartier lopen	Het huis ligt aan de hoofdweg, net buiten het centrum, mooi hek voor de deur, net even van de weg af	In een buitenwijk van Chichicastenango 'Chuguexa 2B'	In een buitenwijk van Chichicastenango 'Chuguexa 2B'	In de buitenwijk 'Camachaj' net van de weg af, je kan het zien liggen	In de wijk 'Semeja'.	In de wijk 'Chujulmul 2' wat op 45 min met de bus van Chichi ligt.	In de wijk 'Sacbichol'	In de wijk 'Paxot 2'
Van wie is het huis?	Het huis is van Sandra, het landgoed is van de hele familie van haar vader en moeder	Van de verhuurder	Het huis was van Miriam haar man maar nu dus van haar.	Het huis is van Ana, ze heeft een lening afgesloten om het op te knappen en gaat er nog een nemen	?	Het is van haar zelf	Het is van haar, ook zij heeft voor het bouwen een lening afgesloten, het stukje grond heeft ze van haar vader	Het huis was nog van haar man dus zij heeft daar nu geen kosten meer aan.	Het huis is van haar ouders.	Het huis is van haar vader	Het huis is van haar ouders (geërfd van grootouders) want dat huis

FHH in Chichicastenango

							gekregen				heeft ze nooit verlaten
Wie betaalt het huis of heeft het huis afbetaald?	Het huis is afbetaald maar ze zijn met een nieuwe lening bezig	Q 650 p/m (goedkoop!), betalen ze samen	Ze betaalt er niks meer aan	Ze heeft 2 banen en betaalt daarmee zelf haar leningen af	?	Ze betaalt er op het moment niks aan	Het is nu van haar en zij betaalt het af.	Het huis was al afbetaald/afgebouwd	Het huis is al afbetaald	De vader heeft het laten bouwen maar door gebrek aan geld en zijn ziekte is het van planken	Het huis is een erfstuk en hoeft dus niet afbetaald
Toekomst plannen?	Kinderen en kleinkinderen naar school zodat die een betere baan kunnen vinden, zelf nog een tijdje leven	Project voor huizenbouw met vriendinnen	Is onzeker want ze heeft weinig inkomsten en haar kinderen zijn klein, is nu nog overleven	Ze wil haar kinderen opzoeken in de VS, liever niet illegaal maar als het moet..Ook wil ze haar huis verder opknappen met een 2 ^e lening en een leuke nieuwe man vinden	?	Wel wil ze het in de toekomst helemaal van baksteen afbouwen om daar rustig dood te kunnen gaan	Ze wil heel graag een bedrijfje: winkel of restaurant ('comedor') maar legde uit hoe duur en onbereikbaar deze droom is.	Ze willen graag een winkel beginnen om hun waar in te verkopen maar is geen kapitaal voor.	Haar droom:een <i>gelukkig</i> gezin te starten,niet met de eerste de beste maar uit liefde en zonder veel financiële problemen	Ze wil graag dokter worden maar heeft daar nog niet de juiste opleiding voor	Ze wil met een lening of spaargeld een winkel beginnen om bij te verdienen

FHH in Chichicastenango

Werk/ Educatie

<u>Huishouden</u> Naam → Kenmerk ↓	Sandra (47 jr)	Nicola (36 jr)	Miriam (29)	Ana (45)	Carmen Tiám Ambrocio (39)	Olivia Sinté Morales (58)	Lisa Vargas (58 jr)	Olivia Suar (70 jr)	Maria Concepcion (24 jr)	Michel Chumil (18 jr)	Lorena Panjoj Sakik (?)
Hoe is de educatie van de leden	Juan heeft voor kassier gestudeerd (perito contador), Romelia doet nog 'basico' en Josefina studeert voor secretaresse in de avond. Mimi gaat naar de basischool en Sandra heeft basico niet afgemaakt.	Nicola is secretaresse maar kan door het ongeluk niet werken, haar dochter zit op de basisschool	De jongens gaan nog naar de basis-school en Miriam heeft niet gestudeerd	Ana heeft voor Engelse en basis-school lerares gestudeerd na haar middelbare school.	Niemand is naar school geweest, niet eens de basis-school!	Niemand heeft een opleiding genoten.	Niemand is naar school geweest, Lisa wilde het wel maar er was nooit geld voor	Niemand heeft enige opleiding gehad, de kinderen zijn vrijwillig van school gegaan omdat ze van mening waren dat er geen geld was voor scholing	Er is niemand met een opleiding. Fondsen zijn niet toerijkend om tijdens studeren het huishouden te onderhouden, iedereen moet werken!	Ze heeft zelf basico gedaan en heeft rond gekeken voor een opleiding maar heeft er nog geen geld voor. Verder heeft haar familie niet gestudeerd	Alleen haar zoontje gaat naar school: zit nu in de 3 ^e klas basis-school. Ze wil dat hij door studeert.

FHH in Chichicastenango

Welk werk doen de leden?	Sandra, Josefina, Romelia maken per dag 600 tortilla's! Juan Jose is kassier in een bank. Ook verkopen ze pepers en avocado uit de tuin	Nicola en haar moeder werken allebei als huishoudster en koken voor gasten bij hen in het huizen complex	Alleen Miriam werkt als leidster over de vrouwen bij Ut'z Bat'z	Ze werkt dus op een basisschool en ook als Engelse lerares voor een privé school	Alle leden, dus ook alle kinderen hebben meegewerkt om het huishouden te ondersteunen: sorbet-machine, tortilla's en kleding maken en verkopen	Ze werkt als oppas, huishoudster en in agricultuur verkoopt rijstepap en ambachtswerk	Met Paderuchi doet ze ambachtswerk.	Olivia zelf heeft altijd gewerkt als huishoudster, ze verkocht hout en deed wat agricultuur. De kinderen hielpen overall aan mee	De broers zijn schoenpoetsers in Guatemala stad, Maria doet huishoudelijk werk maar de economie is laag dus niet veel gelegenheid. Verder maakt ze huipiles. Moeder werkt niet en vader drinkt	Michel zelf maakt met haar vader, moeder en broertje tasjes ('moralitos') en huipiles en leert te weven.	Ze weeft en doet huishoudelijk werk van 5am tot 8 pm en de broers werken ook. Haar ouders niet want die zijn al oud.
Wat verdienen ze daar mee?	De dames verdienen denk ik +/- Q750 per maand, Juan Jose heb ik niet gevraagd maar is	Ze wilden niet antwoorden maar het was niet genoeg om van te leven met z'n drieën	Ze krijgt daar niet voor betaald tenzij er een product verkocht is. ze krijgt geld gestuurd	Wat ze precies verdient heb ik niet gevraagd maar ze verdient genoeg om zichzelf goed te	In totaal rond de Q1000 per maand (100 euro) maximaal Q1200. Afgelopen	Ongeveer Q300 per week, nu kan ze daarvan investeren, toen de kinderen klein waren	Tussen de Q600 en Q1500, afhankelijk van de soort 'huipil' die ze maakt	Precies weet ik niet maar de zoon geeft haar Q300 per week omdat die bij haar inwoont.	De broers sturen per week ieder Q100 naar huis. Zelfs verdient ze zo'n Q200 per maand, met	Ze verdienen Q850 per huipil per maand en Q40 op een tasje. inkomsten	Q750 met een huipil en een beetje meer met huishoudelijk werk en verkoop

FHH in Chichicastenango

	waarschijnlijk gelijk of meer	zeiden ze	vanuit Nederland	onderhouden en haar huis op te knappen al kreeg ze eerder ook geld van haar zoons in de VS	jaar was er crisis en heeft ze wat geld moeten lenen	was het heel moeilijk!		Kippen die rondlopen leveren Q150 per stuk op. Zeg dat ze gemiddeld max Q1200 per maand verdient nu ze oud is.	huishoudelijk werk meer. Wat ze helpt bij ASDECO is vrijwillig.	liggen aan de hoeveelheid huipiles en tasjes verkocht, wat weer her investeert moet worden. Haar werkzaamheden bij ASDECO zijn ook vrijwillig	van rijstepap en tamales en Paderu-chi helpt haar. De andere leden verdienen ook hun eigen geld.
Hoe wordt dit geld besteed?	Vooraf eten, gas, water en licht, schoolgeld, beetje kleren maar alleen broodnodig	Vooraf aan huur, eten, schoolgeld voor de dochter en nu voor dokter en medicijnen oma	Vooraf aan geld voor openbaar vervoer naar Chichi, schoolgeld, eten en kleren	Ze besteedt veel aan kleren, make-up, uitgaan, eten haar huis en katten. Sparen doet ze helemaal niet!	Vooraf eten, er is geen geld voor de dokter! Paderuchi leert hen een beetje te sparen.	Beetje investering, eten en ze wil haar huis er van opknappen	Ze is diabetes patiënt dus heeft medicijnen nodig. Daarnaast eten, openbaar	De elektriciteit is duur: Q150 per maand. Het water is gratis, komt uit de bergen. Transport en	Ze kopen een beetje eten, wat dokterkosten, openbaar vervoer en gas, water, licht. Lening op het huis	Iedereen draagt hetzelfde bij. Gas, water licht en eten wordt hiervan betaald.	Zelf legt ze Q50 per maand bij aan het huishouden de rest is voor haar en haar zoontje

FHH in Chichicastenango

							vervoer	dokter is duur soms wel Q75 voor een enkeltje.	moet afbetaald en de alcohol voor de vader.	Verder is ze zelf verantwoordelijk voor andere persoonlijke uitgaven zoals school, kleren.	
Wie is de hoofd/verantwoordelijke?	Sandra is de oudste en oma/moeder dus zij is verantwoordelijk, toch ligt er een grote druk op Juan Jose voor een beter leven	Nicola is de hoofdverantwoordelijke al is ze nu slecht ter been en zonder goed betaald werk. Haar moeder is zwak en haar dochter nog jong.	Miriam is de baas thuis en op werk	Ze is verantwoordelijk voor haar eigen inkomsten en uitgaven.	Zij is de verantwoordelijke over zichzelf en haar zoon. Haar vader en broer werken voor hun eigen geld.	Zij is verantwoordelijk over haar en een van haar inwonende kinderen	Zij heeft de verantwoording over zichzelf, haar dochter heeft een eigen huis.	De hoofdverantwoordelijke is Olivia als woont haar zoon bij haar. Ze heeft haar hele leven hard voor haar kinderen gezorgd.	Olivia is de verantwoordelijke voor de inkomsten en uitgaven, nieuwe middelen van overleven zoeken en voor het eten.		Zij is verantwoordelijk over haar unit maar in het huis is de vader de baas.
Wat eten ze meestal?	Veel tortilla's, mais sapjes,	Veel tamales en 'paches de papa' hele	Ze aten zelfs op de verjaardag	Weet niet precies maar denk zoals bij	Tortilla's, kruiden, ei, bonen.	Veel kruiden, tortilla en	Heel basic, ook met Pasen niet	Vanaf vroeger aten ze weinig;	Ze maken 'Pulik' (soep met rijst en		Mais en mais producten,

FHH in Chichicastenango

	bonen, ei, avocado maar ook wel kip of rundvlees maar weinig vis. Ook drinken ze coca cola en maken ze vruchtensap	basic mais en aardappel gerechten, weinig vlees. Verder veel atol (mais drank), koffie en thee	heel basic: soep, beetje kip, pasta, tamales en tortilla's.	ons gastgezin; veel vlees, pastas, salades, aardappels, sausjes en alles met tortilla's		andere mais producten, ei, bonen	heel veel bijzonders.	frijoles en mais.ze hebben het geluk van de vruchten-bomen	groente), hebben kippen dus ei, soms alleen planten of tortilla's en tamales		groenten en fruit en rijstepap
--	--	--	---	---	--	----------------------------------	-----------------------	--	--	--	--------------------------------

FHH in Chichicastenango

Netwerk

<u>Huishouden</u> Naam → Kenmerk ↓	Sandra (47 jr)	Nicola (36 jr)	Miriam (29 jr)	Ana (45 jr)	Carmen Tiám Ambrocio (39 jr)	Olivia Sinté Morales (58 jr)	Lisa Vargas (58 jr)	Olivia Suar (70 jr)	Maria Concepcion (24 jr)	Michel Chumil (18 jr)	Lorena Panjoj Sakik (?)
Bij wie kan ze terecht voor financiële hulp	Eigenlijk kan ze bij niemand terecht voor geld, alles wordt geleend en moet met rente terug betaald. Ook krijgt ze hier alleen maar een lager eigen-waarde door	Voor geld hebben ze niemand, zelfs in de kerk wordt niet geholpen.	Ze krijgt geld van een Nederlandse vrouw en haar vrienden al denkt Miriam dat het een fonds is. Ook wil de eigenaar van het lokaal waar Ut'z Bat'z in zit haar financieel gaan	Haar zoons helpen haar met geld als ze in staat zijn. Verder hebben haar moeder en stief-vader het ook niet krap maar ik weet niet of ze daar geld	Bij familie en vrienden kon ze mais en bonen lenen tijdens de crisis van het afgelo-pen jaar wat met rente terug betaalt moet worden	Ze probeert te sparen en investe-ren, verder weet ik niet of ze mensen om hulp vraagt, het leek er niet op	Niet bij haar vader die nog leeft (98 jr) vanwege een vervelend e (jonge) stiefmoed er. Wil graag een lening voor een restau-rant maar kan ook niet.	Alleen Paderuchi helpt met een lening voor de productie van padden-stoelen, appels en ambachts werk	Ze vraagt niemand om geld, zelfs een rijke oom die ze heeft zou nooit geld geven.	Ze vraagt aan nie-mand geld en er is geen familie die hen helpt	Alleen van haar tantes kan ze dingen lenen, het is nooit een gift. Paderuchi helpt haar met haar werk.

FHH in Chichicastenango

			steunen. Vragen doet ze met een omweg en aan ons buitenlanders	aan vraagt.							
Bij wie kan ze terecht voor ontlading en mentale steun?	Bij mij luchtte ze haar hart want in de buurt praatte ze alleen meer een nicht die eens voorbij kwam om veel veroordeling en ruzie te voorkomen	Sociale steun en ontspanning is er weinig, er is veel werk te doen, weinig geld, ze hebben eigenlijk alleen elkaar. Haar broer is vermoord,	Ze praat veel met de vrouwen van de organisatie en heeft ook haar familie dichtbij wonen; vader, moeder, broers en zussen	Praten kan ze met haar ouders, familie en vrienden. Ze gaat alleen niet zo vaak naar de kerk..	Met Paderuchi heeft ze zich economisch georganiseerd maar geeft haar ook een mogelijkheid tot vrijuit praten en ontspannen	Ook zij heeft zich met Paderuchi georganiseerd	Ze praat met niemand. nooit meer gedaan nadat haar vader zei ‘zo zijn mannen nou eenmaak’ toen ze vertelde dat haar man veel dronk. Niemand	Ze is zo oud dat ze zich hier niet meer druk om maakt, ze zit op de dood te wachten.	Ze heeft niet echt vriendin-nen	Ze had een vriendje maar is nu uit en heeft goede relaties met haar familie. Daarnaast is ze lid van het vrouwen netwerk van ASDE-	?

FHH in Chichicastenango

		ex man is dood.					helpt toch.			CO	
Bij wie kan ze terecht voor ontspanning en vermaak?	Ontspanning is alleen de kerk en als ik er was. Verder is nergens tijd en geld voor, zelf niet Oud & Nieuw of verjaardagen	Ze heeft ook geen geld en de kerk is haar enig uitje.	Ze heeft weinig vrije tijd, is bijna 7 dagen per week bij Ut'z Bat'z maar heeft haar zoontjes om mee te ontspannen. Verder heeft ze natuurlijk weinig geld voor recreatie	Ze heeft haar neefje waar ze geregeld mee uit gaat. Ze houdt van mooie kleren, dansen en op stap gaan. Ze wil ook een nieuwe vriend zoeken	Verder heeft ze weinig recreatie en andere vorm van vermaak	?	Ze werkt ook met Paderuchi. De meetings zijn een sociaal gebeuren. Verder heeft ze niet veel ontspanning.	Heeft ze niet.	Ze kijkt graag telenovelas, danst en luistert muziek. De rest van het huishouden vindt het tijdverspillig. Maar meestal moet er gewoon gewerkt worden.	Het netwerk is ook voor ontspanning en vermaak, ze krijgt geen geld	Ze werkt van 5am tot 8pm en heeft geen vrije tijd.
Is er sprake van spirituele steun en genezing?	Ze is heel gelovig en steunt heel erg op haar	Zowel Nicola als haar moeder	Miriam praat weinig over geloof.	Ana is ook evangelisch maar	?	?	Ze is wel katholiek maar gaf duidelijk	?	?	Ze praktiseert een Maya religie	?

FHH in Chichicastenango

	relatie met God. Ze gaat er van uit dat hij een rede heeft voor alles wat hij met haar laat gebeuren	zijn streng gelovige evange- listen. Ze putten hier veel steun uit en het beïnvloedt alles wat ze doen.		gaat haast niet naar de kerk.			wat onvrede weer over geloof; geen familie planning en veel verdeeld- heid is ze het niet mee eens			maar niet elke dag.	
--	--	--	--	-------------------------------	--	--	---	--	--	---------------------	--